

Den gode fangen

*Samfunnspsykologiske perspektiver på
politiets utlendingskontroll*

Danel Hammer

Masteroppgave i Kultur- og samfunnspsykologi

Psykologisk institutt

UNIVERSITETET I OSLO

Vår 2019

Den gode fangen

Samfunnspsykologiske perspektiver på politiets utlendingskontroll

Danel Hammer

Masteroppgave i Kultur- og samfunnspsykologi

Psykologisk institutt

UNIVERSITETET I OSLO

Vår 2019

© Danel Hammer

2019

Den gode fangen - Samfunnspsykologiske perspektiver på politiets utlendingskontroll

Danel Hammer

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Forfatter: Danel Hammer

Tittel: Den gode fangen - Samfunnspsykologiske perspektiver på politiets utlendingskontroll

Veileder: Nora Sveaass

Biveileder: Helene O. I. Gundhus

Formålet med denne studien var å oppnå innsikt i hva polititjenestepersoner hos utlendingspolitiet vektla når de skulle identifisere potensielle utlendinger på gaten, og hvilken rolle verdier og holdninger spilte i utvelgelsesprosessen. Studien er kvalitativ og empirisk. Data ble samlet inn av undertegnede, gjennom deltakende observasjon på patrulje, samt individuelle intervjuer av 12 informanter hos Seksjon for utlendingsforvaltning i Oslo politidistrikt. Studien er en del av prosjektet «Politimetoder i endring» ved Politihøgskolen, som var ledet av min biveileder Helene O. I. Gundhus.

Det empiriske materialet ble analysert gjennom bruk av tematisk analyse. Som teoretisk rammeverk benyttet jeg meg av Bronfenbrenners utviklingsøkologiske modell, teori om kognitiv dissonans, sosial identitet og politivitenskapelige perspektiver på verdier i politiet.

Min analyse indikerer at informantenes utvelgelse av kontrollobjekter synes å henge sammen med et ønske om en positiv sosial identitet som politi. Tjenestepersonene opplevde å ha stor grad av autonomi i sin rolle som utlendingspoliti, noe som skapte et handlingsrom for fortolkning av oppdraget. Arbeidet med å identifisere potensielle utlendinger bar samtidig preg av forhandling mellom ulike verdimeslige posisjoner, samt kontekstbundne krav og forventninger på ulike nivåer. Informantene pekte eksempelvis på at ledere og politikere prioriterte å oppfylle årlige måltall for antall uttransporter av ulovlige utlendinger. Selv ønsket informantene å gjøre godt, meningsfullt og kriminalitetsforebyggende politiarbeid.

Studien konkluderer med at det var informantenes verdier, og ønsker, om å gjøre meningsfullt politiarbeid som fremsto som avgjørende for hvilke personer de valgte å initiere en utlendingskontroll av på gaten. Viktigst var det at informantene opplevde personen på gaten som en potensielt «god fange».

Forord

Det har vært en lærerik prosess å gjøre feltarbeid, intervjuer, og å skrive masteroppgave. Mest av alt har det vært gøy, og jeg har nytt *nesten* hvert eneste minutt. Men denne masteroppgaven hadde aldri blitt til uten hjelp. Først og fremst vil jeg rette en stor takk til alle informantene mine på Avdeling for utlendingskontroll. Dere har møtt meg med respekt, nysgjerrighet og tillit. Deres samarbeid og åpenhet på patrulje og gjennom intervjuer har vært helt uvurderlig. Uten deres bidrag hadde dette prosjektet aldri sett dagens lys.

Samtidig vil jeg også takke Ole Jan Rønningen og Jan Erik Thomassen hos Seksjon for Utlendingsforvaltning for at dere har ønsket min studie velkommen, og gjort både dere selv og deres ansatte tilgjengelig for denne studien. En spesiell takk rettes også til Rolf Granér og Liv Finstad som begge bidro med verdifulle perspektiver og innsikt. Tusen takk også til min venn Ingrid Gulbrandsen, som tok deg tid i en travel hverdag for å hjelpe meg.

Turen har nå kommet for å takke mine fantastiske og kunnskapsrike veiledere, Helene O. I. Gundhus og Nora Sveaass. Dere er unike. Dere har motivert, støttet, diskutert, kritisert og vært en endeløs strøm av faglig inspirasjon og gode perspektiver. Dere har svart på alle de tusen spørsmålene og e-postene mine underveis i prosessen. Jeg betrakter meg selv som privilegert som har hatt dere som mine veiledere, for mer kvalifisert veiledning tror jeg ikke at jeg kunne fått.

Jeg vil også benytte anledningen til å takke Psykologisk Institutt på UiO, Rokkansenteret og Osloforskning for at dere hadde troen på prosjektet mitt, og for at dere har støttet studien min med hvert deres stipend. Tusen takk!

Til slutt vil jeg si takk til min nydelige og støttende familie. Takk til pappa, som har gitt gode råd og innspill underveis. Tusen takk kjære Ole. Takk for at du har tatt ansvar for barn og hus i innspurten. Det betød mye. Takk til deg Maya, som passet på at jeg ikke ble hensunken i altfor dyp søvn på nattestid, og for at du er verdens morsomste og søtteste 2-åring. Tusen takk Jesper, min store flotte skolegutt! Du viste forståelse for at mamma måtte skrive når du var hjemme med vannkopper (heldigvis har du jo Minecraft). Og sist, men ikke minst, takk til mine fantastiske svigerforeldre, Helen og Kjell. Uten dere hadde det nok ikke blitt noen masteroppgave.

Innholdsfortegnelse

Introduksjon	1
Bakgrunn	1
Formål og Problemstilling	3
Begreper og begrepsbruk.....	4
Tidligere forskning	5
Teoretiske perspektiver	7
Kultur og samfunnspsykologi.....	7
Kognitiv dissonans	8
Sosial identitetsteori	9
Skjønnsvurderinger som resultat av verdier	11
Politivitenskap og normer.....	12
Oppsummering av teoretiske perspektiver	13
Metode.....	14
Epistemologi.....	14
Datainnsamling	15
Utvalgskriterier.....	15
Rekruttering	16
Deltakende observasjon.....	17
Intervjuer	18
Tematisk analyse	19
Analyseprosessen.....	20
Reliabilitet, kritisk refleksivitet og validitet	21
Reliabilitet.....	21
Kritisk refleksivitet	21
Validitet.....	23
Etiske refleksjoner og anonymisering	23
Resultater.....	25
Overordnede rammer og strukturer	25
Tolkning av utlendingsloven.....	25
Styring og rapportering	27
Verdier og etiske dilemmaer.....	30
Empati med publikum.....	30
Moralske refleksjoner rundt utlendingskontroll.....	31
Samfunnsnytte og mening.....	32

Erfaringskompetanse og identifikasjon av gode fanger	34
Erfaringsbasert kompetanse	35
Identifikasjon av gode fanger.....	36
Oppsummering av resultatkapittel.....	39
Diskusjon.....	40
Forhandling og fortolkning.....	41
Handlingsrom og opplevelse av mening	43
Sosial identitet og tillit til politiet	43
«Folk skjønner ikke hvor viktig dette arbeidet er»	45
«Den gode fangen» og den gode polititjenestepersonen	46
Avsluttende refleksjoner.....	47
Konklusjon	48
Implikasjoner for fremtidig forskning.....	49
Referanseliste	51
Vedlegg	57
Vedlegg 1: Bronfenbrenners utviklingsøkologiske modell	57
Vedlegg 2: Informasjonsskriv og samtykkeskjema.....	58
Vedlegg 3: Intervjuguide	61
Vedlegg 4: Forskningsetisk godkjenning fra NSD.....	62
Vedlegg 5: Dispensasjon fra taushetsplikt – Politidirektoratet	63

Introduksjon

«Har du tenkt på at vi kanskje strammer oss litt opp når du er her?». Det er informanten i passasjeretset som spør. Vi kjører sakte langs en av hovedgatene i Gamle Oslo. Det er en sen høstkveld og det begynner å bli kaldt ute, men det er fortsatt lyst. Vi er på patrulje, og jeg sitter i baksetet. Vi kjører en sivil politibil, jeg og mine to informanter. Målet er å identifisere, pågripe og helst også utvise, noen som ikke har lov til å være i landet. Jeg ser at informantene i forsetet kikker årvåkent rundt seg, på biler, bygninger og folk. Mens vi snakker, ser jeg at informanten i passasjeretset legger merke til to personer som står og kikker litt rundt seg. De to på gaten er unge, og jeg tenker at de ser ut som om de har bakgrunn fra et sted i Midtøsten eller Asia. Jeg spør hva informantene tenker om dem. Tjenestepersonen i førersetet sier at det kan gå begge veier, kanskje er de turister, og kanskje er de her ulovlig.

Polititjenestepersonene bestemmer seg for å stoppe bilen og snakke med de to på gaten. Vi parkerer bilen langs siden av veien. Mens vi går ut av bilen, tar den ene av de to på gata frem et speilreflekskamera. Informanten ved min side bryter lavmælt ut «der kom dét ja». Kameraet altså. «Da er de sikkert turister». Informantene vurderer å avbryte kontrollen, men bestemmer seg for å ta en prat likevel. Politifolkene introduserer seg, og forteller at de er fra «the immigration police». I løpet av den korte samtalen viser det seg at de to er fra et Asiatisk land, på ferie i Norge. De er på vei til sentrum for å ta bilder. De har ikke med seg legitimasjon, det har de lagt igjen hjemme på hotellet. Politifolkene snakker litt løst og fast med turistene, før de til slutt takker for praten og ønsker dem en fin ferie i Norge.

Bakgrunn

De senere år har den globale migrasjons, - og flyktningstrømmen økt betraktelig, både som et resultat av krig, fattigdom og arbeidsinnvandring, og som følge av naturkatastrofer. I 2015 opplevde blant annet Norge en stor tilstrømming av flyktninger og asylsøkere, en tendens som riktignok har avtatt de senere år. EU har i etterkant av dette foretatt innstramminger i lovverk, og gitt FRONTEX, EU's grensekontrollbyrå, utvidede muligheter for grensekontroll (Guiraudon, 2018, Europaparlamentet, 2016). For å sikre ytterligere kontroll over ulovlige ikke-borgere, har også Norge utvidet bruken av ulike former for ytre og indre grensekontroll (Politidirektoratet, 2016).

Globalisering og økt migrasjon på tvers av landegrenser blir i mange tilfeller forstått som en utfordring og en potensiell kilde til kriminalitet i Norge. Den politiske debatten rundt migrasjon sentrerer seg derfor ofte rundt spørsmål som sammenkobler kriminalitet og innvandring (Johansen, Ugelvik & Franko Aas, 2013). Regulering og kontroll av migrasjon

prioriteres høyt fra politisk hold, blant annet gjennom såkalte tildelingsbrev fra Justis- og beredskapsdepartementet til Politidirektoratet. I tildelingsbrevet for 2018 finner en blant annet at politiet «gjennom returarbeidet bidrar [...] til å redusere og forebygge kriminalitet, ulovlig opphold og arbeid og fremtidige ulovlig opphold, herunder asylsøkere uten beskyttelsesbehov», og at «utlendinger med ukjent identitet som oppholder seg i landet, kan utgjøre en risiko for samfunnssikkerheten og økt kriminalitet» (Justis- og beredskapsdepartementet, 2018, s. 10). Kontroll og retur av ulovlige utlendinger anses således som et viktig forebyggende tiltak mot kriminalitet og for sikring av samfunnssikkerheten i Norge.

Det er Utlendingsloven som regulerer utlendingers adgang til riket. Jamfør Utlendingsloven kan en utlending forstås som «*enhver som ikke er norsk statsborger*» (Utlendingsloven, 2008, § 5). Utlendingslovens § 21 (heretter § 21) regulerer også politiets adgang til å foreta en utlendingskontroll av personer de antar kan være utlendinger. Lovhjemmelen lyder som følger:

«I forbindelse med håndheving av bestemmelsene om utlendingers innreise og opphold i riket kan politiet stanse en person og kreve legitimasjon når det er grunn til å anta at vedkommende er utenlandsk statsborger, og tid, sted og situasjon gir grunn til slik kontroll. Ved slik kontroll må utlendingen vise legitimasjon og om nødvendig gi opplysninger for å bringe identiteten og lovligheten av oppholdet i riket på det rene. Kongen kan i forskrift gi nærmere regler om gjennomføringen av kontrollen, herunder om adgangen til å ta kopi av dokumenter (...)» (Utlendingsloven, 2008, § 21)

Utlendingsloven gir politiet anledning til å stanse en person og kreve legitimasjon «*når det er grunn til å anta at vedkommende er utenlandsk statsborger, og tid, sted og situasjon gir grunn til slik kontroll*». I kommentarutgaven til utlendingsloven (Vevstad, 2010) utdypes det at det er polititjenestepersonens «*fornuftige og rimelige vurdering*» (Min utheving, s, 121) av hvorvidt det finnes grunn til å anta at en person er en utlending, som skal ligge til grunn for en utlendingskontroll etter § 21. § 21 er på denne måten en skjønnslov.

Politiets praksis rundt kontroll av utlendinger innebærer blant annet å gjennomføre såkalte ID-kontroller på gateplan av personer de mener kan ha utenlandsk statsborgerskap (Sollund, 2006). Slike kontrollsituasjoner oppstår ofte «tilfeldig» i en patruljesituasjon, som en reaksjon på det politifolkene mener er en sannsynlighetsovervekt for at personen ikke har

norsk statsborgerskap. Under en slik kontroll plikter personen å vise legitimasjon og gi politiet opplysninger som sannsynliggjør lovligheten av personens opphold i riket.

Effektiviteten knyttet til utenlandskontroll som politiet selv initierer har lenge vært gjenstand for kritisk debatt innenfor akademia, blant annet fordi metoden i mange tilfeller fører til at en stopper og kontrollerer et stort antall mennesker uten resultat (Bowling & Phillips, 2007, Bradford & Loader, 2016). Flere studier viser også at noen grupper av norske statsborgere opplever at de blir et mål for politiets kontroll basert på «etniske identitetsmarkører» som hudfarge, språk og klesstil (Sollund, 2006, Solhjell, Saarikkomäki, Kolind, Hunt, Wästerfors, 2018). Et økende fokus de senere år, både i media og på forskningsfeltet, viser også at minoritetsbefolkningen ofte opplever politiets interne grensekontroll som både belastende og diskriminerende (Se for eks. Fares, 2011). Det er dessuten en pågående diskusjon i media så vel som i akademia knyttet til innvandreres overrepresentasjon i kriminalstatistikken. I forskningsmiljøene spør en seg om dette kan skyldes at noen typer av etnisk betinget utseende kan vekke mistenksomhet hos politiet i større grad enn personer med et typisk etnisk norsk utseende (Holmberg & Kyvsgaard, 2003; Sollund, 2006). Dette gjør at politiinitiert utlendingskontroll i noen grad betraktes som kontroversielt innenfor flere akademiske miljøer, både nasjonalt og internasjonalt (Bowling & Phillips, 2007).

En rapport av European Commission against Racism and Intolerance (ECRI) fra 2009 viser også at ECRI anbefalte Norge å ta initiativ til å utføre en dybdeundersøkelse av politiets kontrollvirksomhet, spesielt knyttet opp mot tematikk relatert til utlendingskontroll og etnisk profilering (ECRI, 2009). Det fremsto derfor som relevant å studere politiets kontrollvirksomhet på utlendingsfeltet. I lys av det overnevnte vil jeg således anvende samfunnspsykologiske perspektiver sammen med tradisjonell psykologisk kunnskap for å belyse hvilke betingelser politiet vurderer som sentrale for å initiere en utlendingskontroll. Formålet med denne studien har på denne måten vært å forstå og drøfte kontrollvirksomheten på utlendingsfeltet fra politiets eget perspektiv.

Formål og Problemstilling

En samfunnspsykologisk tilnærming til utlendingskontroll vil i denne oppgaven innebære å anvende psykologisk kunnskap for å studere polititjenestepersoners vurderinger og handlinger, i lys av den sosiale sammenhengen som disse opplever å være en del av. Med utgangspunkt i dette vil arbeidet ha en eksplorerende og utforskende tilnærming.

Hovedproblemstillingen er formulert på følgende måte:

Hva anser polititjenestepersoner hos utlendingspolitiet som avgjørende i sitt arbeid med å identifisere ulovlige utlendinger på gaten?

Denne problemstillingen søkes videre besvart gjennom to forskningsspørsmål:

1. Hvilken betydning har ønsker og verdier hos den enkelte tjenesteperson for utvelgelsesprosessen og identifikasjon av kontrollobjekter på gaten?
2. Hvilke praktiske konsekvenser får verdimessige prioriteringer for utvelgelsen av personer for kontroll?

Jeg vil forsøke å besvare disse forskningsspørsmålene gjennom analyse og diskusjon av funn fra det empiriske materialet jeg har samlet inn gjennom kvalitative intervjuer, samt en forundersøkelse i form av deltagende observasjon. Et kvalitativt samfunnspsykologisk blikk på hva som styrer og påvirker identifiseringsprosessen er nyttig fordi det kan bidra til å forstå psykologiske prosesser i lys av de kontekstuelle rammene som utlendingskontroll skjer innenfor. Slik innsikt i politimetoder er verdifullt, fordi det kan bidra til økt kunnskap om det offentlige maktapparatets behandling av potensielt sårbare grupper i det norske samfunnet.

Begreper og begrepsbruk

Noen av begrepene brukt i denne masteroppgaven er begreper som informantene knyttet en konkret betydning til. De må derfor tolkes i lys av den sammenhengen de opptrer i. I tråd med informantenes bruk av begrepet *utlending*, betegner dette en person som ikke har norsk statsborgerskap. Innen media og samfunnsforskning brukes ofte andre ord, som utenlandsk statsborger, innvandrere eller migrant. Fordi begrepet utlending ble brukt konsekvent av informantene i studien, benyttet også jeg meg av dette begrepet der det var relevant.

Begrepet *utlendingskontroll* viser til det å utføre en ID-kontroll av en person politiet antar kan være en utlending. Kontrollen utføres for å verifisere personens adgang til opphold i riket. Det er oftest utlendingslovens §21 som regulerer slike kontroller (Utlendingsloven, 2009). Sammen med andre rettslige begrunnelser for politikontroller, slik som trafikkontroll og skjellig grunn til mistanke om lovbrudd, faller utlendingskontroll inn under det som i forskningslitteratur ofte omtales som 'stopp og sjekk' praksis.

Med *utvisning* menes det at en utlending nektes adgang til Norge en gitt periode, ofte 2, 3 eller 5 år. Innreiseforbudet kan også gjøres varig. En utvisning innebærer ofte en utestenging fra Schengen-området. Årsaken til utvisning er stort sett at personen har gjort en straffbar handling. En person kan ikke utvises dersom han har sterk tilknytning til riket, eller

dersom han risikerer forfølgelse i hjemlandet (Regjeringen, 2018a). *Bortvisning* er på sin side et påbud om å forlate landet. En person som bortvises har oftest begått en liten overtredelse, som manglende reisedokumenter, eller utilstrekkelige midler til oppholdet. En person som er bortvist vil få adgang til Norge dersom grunnlaget for bortvisning har bortfalt (Regjeringen, 2018a). Et begrep som ofte brukes i studien er *tredjelandsborger*. Dette er en person som har statsborgerskap i et land utenfor EU, Schengen eller EØS, og som kun har anledning til å oppholde seg i Norge i 3 måneder, innenfor en periode på 6 måneder. En tredjelandsborger må også søke om arbeidstillatelse, i motsetning til en EU-borger (Regjeringen, 2018b).

Tidligere forskning

Migrasjon, arbeidsinnvandring og trusler om terror har ført til et press på politisektoren om å monitorere, overvåke og få kontroll over ulovlige utlendinger som befinner seg på territoriet. En vanlig praksis for å avdekke personer uten lovlig opphold i landet er å stoppe/oppsøke personen, avkreve identifikasjonsdokumenter, og i noen tilfeller ransaking av personens klær eller eiendeler (Gundhus, 2016; Weber & Bowling, 2011). I den britiske forskningslitteraturen kalles denne metoden ofte for stopp og sjekk (Bradford, 2017). Metoden brukes for øvrig for en rekke formål, som disiplinering, å skape trygghet og å få kontroll på urolige situasjoner (Gundhus, 2016).

Det er hensiktsmessig å skille mellom de ulike årsaksforholdene til politiets kontroller. Murray (2014) skiller i denne sammenhengen mellom «reaktive» og «proaktive» stoppsituasjoner. Mens reaktive stopp handler om å respondere på mistenkelige omstendigheter, vil en proaktiv stopp og sjekksituasjon handle om at politiet vil forsøke å forhindre at kriminalitet skal forekomme. Personer som ikke har lovlig opphold i landet begår for eksempel et lovbrudd ved å likevel befinne seg i riket (Johansen, Ugelvik & Aas, 2013).

Grunnvilkårene for en kontroll etter utlendingslovens §21 er i prinsippet en skjønnsvurdering. Personen må antas å være utenlandsk statsborger, og politiet har ikke anledning til å foreta en kontroll utelukkende basert på hudfarge eller språk. Det er imidlertid en utfordring for politiet at en persons statsborgerskap ikke nødvendigvis er synlig utad. Politiet må derfor benytte seg av andre tegn når de skal avgjøre om en person bør kontrolleres, og i lovverket legges det for eksempel vekt på elementer som tid, sted og situasjon. Flere studier viser imidlertid at identitetsmarkører som etnisitet, klesstil, biltype og kjønn ofte fungerer som vel så viktige vurderingskriterier for politifolk på patrulje (Sollund, 2006). I andre studier finner en at personer med minoritetsbakgrunn, ofte unge menn, opplever å bli stoppet og avkrevd for legitimasjon opptil flere ganger i året (Fares, 2011). Noen studier viser

også et skifte fra at politiet er opptatt av hva personer gjør til hvem personen er (Gundhus, 2017). Andre forskere argumenterer for at stopp og sjekk-metoden i seg selv er kontraproduktiv, både fordi den har svært dårlig treffprosent, men også fordi de mener metoden undergraver publikums tillit til politiet (Bowling & Weber, 2011). Sosialpsykologisk forskning viser også at opplevelse av rettferdighet og likebehandling er svært viktig for opprettholdelsen av publikums tillit til politiet. At politifolk betraktes som respektfulle og rettferdige er viktig for å sikre legitimitet til det juridiske systemet, samt publikums opplevelse av tilhørighet, tillit og medborgerskap (Tyler, 2006, Haller. et al, 2018). Psykologen Tylor (2006) tematiserte blant annet prosessrettferdighet og betydningen av tillit til politiet gjennom studien «Why people obey the law», og konkluderte med at opplevelsen av politiets legitimitet var avgjørende for at publikum skulle ønske å innrette seg etter loven, i motsetning til en trussel om straff. I etterkant har blant andre britiske forskere rettet oppmerksomheten mot potensielle konsekvenser av ulike former for kontakt mellom politi og etniske minoriteter, ofte med fokus på sosiale, politiske og psykologiske følger av raseprofilering (Bradford, Murphy, & Jackson, 2014).

I norsk sammenheng har det vært lite forskning på politiets utlendingskontroll i seg selv, og denne studiens samfunnspsykologiske utgangspunkt på utlendingskontroll synes å være den første av sitt slag i Norge. En delvis kvantitativ og kvalitativ studie fra Norge i 2013 av sosialpsykologen Kristin Hellesø-Knutsen er imidlertid relevant. Studien utforsker hvordan ordenspolitiet foretar beslutninger og valg på patrulje. Funnene til Hellesø-Knutsen indikerer at patruljerende politi i liten grad baserer sine vurderinger og valg på grunnlag av politiske føringer eller beslutninger på ledernivå i etaten. Hennes mest fremtredende funn var at det var jakten på risiko og hendelser med store konsekvenser som oftest ble vurdert som attraktivt for ordenspolitiet, dette på tross av at lovbrudd av mindre alvorlig karakter statistisk sett forekommer mye oftere (Hellesø-Knutsen, 2013).

En nordisk studie fra 2018 viser også at minoritetsungdommer i mange tilfeller opplever såkalt «micro harassment», og å bli utsatt for etnisk diskriminering av politiet (Haller, et.al, 2018). At noen grupper i samfunnet ikke opplever å bli behandlet rettferdig og respektfullt er uheldig, spesielt fordi tillit til politiet også henger sammen med ønsket om å samarbeide med politiet (Bradford, Murphy, & Jackson, 2014). Dersom politiet faktisk behandler minoritetsbefolkningen annerledes eller dårligere enn majoritetsbefolkningen, vil det på denne måten kunne konstrueres en negativ spiral, der relasjonen mellom politi og visse deler av publikum stadig forverres.

Teoretiske perspektiver

Grensekontroll, territorialkontroll og kontroll av identitet brukes i økende grad som kriminalitetskontrollerende virkemidler (Gundhus, 2016). Dette kommer blant annet til uttrykk gjennom politiske prioriteringer og målkrav knyttet til uttransport av kriminelle og ulovlige utlendinger, og gjennom et økt fokus på utlendingsforvaltningens kriminalitetsbekjempende potensiale. En relativt ny utlendingslov gir også politiet større grad av handlingsrom enn den tradisjonelle straffeloven, blant annet fordi det er politiet selv som må vurdere om det finnes grunn til å anta at en person er en utlending (Vevstad, 2010). Lovteksten innebærer også en lavere terskel for kontroll enn ved mistanke om strafferettslige lovbrudd. Dette har ført til et behov for å forstå grunnlaget for hvordan utlendingskontroll utføres, og hvorvidt disse kontrollene kan preges av en spenning mellom autonomi og styring (Gundhus, 2016). På grunn av omorganisering og vekt på kunnskapsstyrte politipatruljer, er det også et sentralt mål i den nye nærpolitireformen å forstå hvordan politiets kontroll av publikum påvirker tillitsforholdet mellom politi og publikum (Gundhus, Talberg, Wathne, 2018). I denne sammenhengen mener jeg det er nyttig å studere politiets praksis fra et eksplorerende samfunnspsykologisk perspektiv som vektlegger betydningen av kontekstuelle og sosiale rammer, holdninger og verdier.

I det følgende vil jeg introdusere samfunnspsykologi, og argumentere for perspektivets teoretiske relevans for denne oppgaven. Videre vil jeg redegjøre for teorien om kognitiv dissonans, og kort presentere de sentrale prinsippene for sosial identitetsteori. Avslutningsvis vil jeg redegjøre for psykologiens og politivitenskapens perspektiver på skjønnsvurderinger, verdier og normer innenfor politiprofesjonen. Til slutt oppsummeres de teoretiske perspektivene som vil benyttes til å belyse empirien.

Kultur og samfunnspsykologi

Samfunnspsykologi er en gren innenfor psykologifaget, og handler om å forstå og belyse «*samfunnets innvirkning på vår psyke, vår helse og vårt velvære, og på hvilken måte vi kan påvirke og legge til rette for et best mulig liv, både for enkeltindividet og for lokalsamfunnet*» (Schjødt & Skutle, 2013, s. 413). Samfunnspsykologi som fag er således en tilnærming som tar sikte på å påvirke eller endre forhold i samfunnet på en måte som kommer mennesker i samfunnet til gode.

Innenfor denne tradisjonen er det et sentralt poeng at den vitenskapelige produksjonen av kunnskap om mennesker må innebære at en betrakter sitt empiriske materiale i lys av de samfunnsmessige forholdene som empirien ble konstruert i. Dette betyr at mennesker, og

samspeillet mellom mennesker, strukturer og kulturer, må forstås i kontekst. Urie Bronfenbrenners (1977) utviklingsøkologiske modell er godt egnet til å illustrere dette samspeillet (Vedlegg 1). Modellen viser hvordan kulturelle reguleringer på metanivå i samfunnet bidrar til å sosialisere individer gjennom ulike nivåer av påvirkning og samhandling. Disse nivåene kan oppsummeres som mikro-, meso-, exo- og makrosystemer (Gardiner, Kosmitzki, 2011). Bronfenbrenners modell plasserer individet i sentrum av en kompleks struktur, og viser hvordan individet blir påvirket av, og selv interagerer med, de ulike kontekstene som hun inngår i; både gjennom direkte kontakt med sine nærmeste familiemedlemmer, venner og arbeidsplass, men også gjennom de overordnede strukturene og ideologiske forholdene i samfunnet (Bronfenbrenner, 1977, Nelson & Prilleltensky, 2010). Det er i dette samspeillet at Bronfenbrenner mener vi utvikler vår identitet. Modellen vil i denne studien brukes til å konseptualisere hvordan informantene og deres vurderinger som utlendingspoliti inngår i en større kulturell og samfunnsmessig sammenheng. Samtidig vil modellen også brukes til å vise hvordan pendling mellom ulike kontekster kan føre til at individer må forhandle og mediere mellom sine egne kognisjoner og ofte motstridende kollektive normer.

Kognitiv dissonans

Det er et kjent fenomen i psykologien at det kan være stor avstand mellom personers holdning til en type atferd, og den faktiske atferden personen utviser. Dette kalles noen ganger «the behaviour-intention gap» (Sheeran, 2002). Ifølge Festinger og Carlsmith (1959) kan en slik avstand mellom holdning og handling skape såkalt kognitiv dissonans; en subjektivt ubehagelig følelse av at tanke og handling ikke stemmer overens med hverandre. Gjennom flere eksperimenter fant en at det oftest oppsto kognitiv dissonans hos personer som opplevde at de ikke handlet i tråd med sine holdninger. Misforholdet førte samtidig til et behov for å mediere eller tilpasse ens holdninger til ens atferd, på en måte som skulle dempe opplevelsen av ubehag.

Gjennom senere psykologiske studier har andre også funnet en sammenheng mellom hvordan individer medierer mellom inkonsistente tanker og holdninger, og behovet for et konsistent og entydig selvilde (eng: self concept, se Aronson, 1999). For å opprettholde et positivt selvilde etter at en har utført en handling som kan anses som uønsket, oppstår det et behov for å re-evaluere egne holdninger, eller omdefinere betydningen av handlingen i seg selv.

Ifølge Aronson (1999) vil sammenhengen mellom kognitiv dissonans og behovet for et konsistent og respektabelt selvbilde være sterkest til stede dersom en persons fritt valgte atferd bryter med en viktig del av hennes selvbilde. På denne måten vil altså selvbildet kunne styrkes eller svekkes betinget av hvordan en evaluerer egen atferd. Samtidig viser også Aronsons studie at kontekst er relevant for hvordan vi evaluerer vår atferd. En handling kan oppleves som moralsk riktig i en kontekst, og som amoralsk i en annen. Slik kan man også si at egenvurderinger av handlinger vi gjør påvirkes av de moralske standarder som oppleves relevant der og da.

I Aronsons argument ligger det samtidig to implisitte antagelser. For det første kan vi skimte et premiss om at de fleste mennesker har et grunnleggende positivt selvbilde, og at dissonansen først oppstår når personen velger å handle, eller unnlate å handle, på en måte som kolliderer med personens positive evalueringer av sitt selv. For det andre forutsetter Aronsons argument også at selvbildet er tett sammenvevd med samfunnets moralske konvensjoner og normer, i både stor og liten skala. Dersom kontekstuelle forhold påvirker hvilke normer og moralske regler vi mennesker velger å anerkjenne, kan vi også si at det som genererer kognitiv dissonans hos en person i seg selv også er kontekstuel betinget. Dermed vil kognitiv dissonans ikke bare oppstå når en person handler i strid med sine egne overbevisninger og prinsipper. Personen vil også måtte sette spørsmåltegn ved sine egne verdier og handlinger dersom handlingen ikke er sosialt akseptert i den sosiale sammenhengen den blir utført i.

Sosial identitetsteori

Overnevnte diskusjon viser hvordan sosiale rammebetingelser kan ha innvirkning på individers opplevelse av kognitiv dissonans. Det syntes derfor relevant å forstå informantenes handlinger og holdninger i lys av de sosiale gruppene de inngikk i. Sosial identitetsteori tematiserer hvordan personers *sosiale identitet* vil kunne påvirke deres opplevelse av sitt selv. Tajfel (2004) definerer den sosiale identiteten som ”*that part of an individual’s self-concept which derives from one’s knowledge from one’s membership of a social group (or groups) together with the value and emotional significance attached to that membership*” (Tajfel i Chrysochoou, 2004, s, 132). Mens personlig identitet betegner det som gjør en person unik og karakteristisk, handler altså kollektiv gruppeidentitet om den følelsen av tilhørighet som utledes ut fra de kategoriene og gruppene personen opplever å være en del av.

Tajfel (1981, 1982) argumenterer for at en persons opplevelse av egen sosial identitet er en svært viktig prediktor til hva slags selvfølelse mennesker har, og hvordan mennesker forholder seg til egne og andres grupper. Begrepet selvfølelse kan i imidlertid sies å ha mange

betydninger (se for. Eks Kohut, 1971, Baumeister, 1993, Brown & Mankowski, 1993). I denne oppgaven refererer begrepet selvfølelse til Cooleys (1902) metafor om selvfølelse som «*The looking glass self*», altså hvordan selvet vektlegger andres vurderinger, og at disse vurderingene om egen person internaliseres som individets egne, i form av en positiv eller negativ selvfølelse (Cooley, 1902). Dårlig selvfølelse vil innenfor en slik forståelse kunne skyldes stor avstand, eller diskrepans, mellom hvordan en selv ønsker å være som person, og hvordan en oppfatter at andre betrakter en selv. Dersom samfunnet stiller krav som en, i kraft av sitt gruppedlemskap, ikke er i stand til å møte, vil altså dette kunne ha konsekvenser for selvfølelsen (Schibbye, 1992).

Gruppedlemskapene vi opplever å være en del av vil således kunne være utslagsgivende for hvordan vi vurderer vår verdi (Tajfel i Chrysochoou, 2004). Opplevd medlemskap i en gruppe av lav sosial rang, eller som ikke har tilgang til de samme ressursene og mulighetene som andre grupper, vil dermed kunne føre til at gruppedlemskapet tillegges negativ verdi. På den annen side vil personer som opplever egen gruppe som høyt oppe i det sosiale hierarkiet kunne oppleve at gruppedlemskapet er forbundet med en positiv verdi. Forskning på politiet har blant annet vist at politifolk som mente å ha publikums støtte i arbeidet sitt, i større grad opplevde legitimitet i sin rolle som politi (Bradford & Quinton, 2014). Bradford og Quinton (2014) foreslår at dette kan skyldes at politiets sosiale identitet bidro til å mediere graden av opplevd legitimitet som politi.

Stor avstand, eller diskrepans, mellom hvordan man ønsker å være og det en subjektivt opplever at en er, kan således gis seg utslag som dårlig selvfølelse. Det kan derfor være nyttig å betrakte «selvfølelse» som noe som konstrueres i relasjon til andre, en opplevelse som både er privat og relasjonell, og som formes gjennom symbolsk interaksjon (Hogg, Vaughn, 2011)¹. Positiv selvfølelse henger på denne måten sammen med opplevd mestringsfølelse, altså at en føler en viss grad av mestring av, og samsvar mellom, de krav og forventninger som samfunnet rundt stiller, og de kravene og forventningene en har til seg selv. Slik kan vi tenke oss at en god og konsistent selvfølelse betinges av i hvilken grad en opplever at ens tanker og handlinger harmonerer med de gruppespesifikke verdiene og normene som i en gitt situasjon fremstår som relevant.

---

¹ Inspirert av symbolsk interaksjonisme, for mer se Carter & Fuller (2015)

Skjønnsvurderinger og verdier

Som makthavere og kontrollinstitusjon skal politifolk forvalte og håndheve et lovverk som forutsetter en stor grad av skjønnsmessige beslutninger og vurderinger. Dette gjelder ikke minst utlendingsforvaltningen som fagområde (Gundhus, 2016, Reiner 2010). Som en informant sa: «*politiet kan ikke ta alle som gjør noe ulovlig, det er heller ikke ønskelig fra politiets side*». Informantene må vurdere, prioritere, og fatte avgjørelser knyttet til hvor de skal legge sitt fokus, hvilken type mennesker og etniske grupper de skal konsentrere seg om, og hvilken type kriminalitet de skal agere på. «Skjønn» kan imidlertid sies å være et flertydig begrep, og en generell drøfting rundt betydningen av skjønn synes relevant for oppgavens problemstillinger.

Skjønnsbegrepet blir anvendt i ulike former både innenfor og mellom fagdisipliner. Skjønn er både personlig og profesjonelt, samt et rettslig begrep som alltid vil være tilstede i en saks rettslige behandling. Innenfor den juridiske sfæren finnes det heller ikke noen enhetlig forståelse av hva skjønn innebærer (Auglend, Mæland og Røsandhaug 2004). Samtidig henger skjønnsvurderinger tett sammen med valg, eller beslutninger. Fordi skjønnsvurderingen kommer forut for en beslutning, gir det også mening å forstå de beslutningene informantene tok om å kontrollere en person i lys av den skjønnsmessige vurderingen hun gjør i forkant av en kontroll.

Ifølge Grimen og Molander (2008) kan skjønnsutøvelse forstås som en form for praktisk resonnering, hvor en gjennom en kombinasjon av erfaring og vitenskapelig kunnskap vurderer en gitt handling eller en situasjon. En slik måte å definere skjønn, innebærer at en forstår realkompetanse og erfaringslæring som avgjørende komponenter for å gjøre gode skjønnsvurderinger. Innenfor beslutningspsykologien er det en diskusjon om hvilken grad av rasjonell gyldighet en bør tillegge faglig skjønn og «ekspertvurderinger». Camerer og Johnson (1991) konkluderer blant annet med at «*expert judgments have been worse than those of the simplest statistical models in virtually all domains that have been studied*» (Camerer og Johnson, 1991, s, 203). Et stort antall psykologiske studier viser også at mennesker i liten grad lærer og endrer atferd av erfaring (Kirkebøen, 2007). Ifølge Kirkebøen (2007) er årsaken til dette at betingelsene for erfaringslæring ofte ikke er tilstede. For at erfaringslæring skal finne sted i praktisk profesjonsutøvelse, er det blant annet tre betingelser som bør være oppfylt. For det første må vi få en umiddelbar og konsistent respons på at vi tar feil. For det andre bør også tilbakemeldingen en får si noe om nøyaktig *hva* en gjorde feil. Årsaken til at disse betingelsene ofte ikke er tilstede, er at valg og bedømming i praktisk profesjonsutøvelse foretas i det som kan kalles probabilistiske omgivelser (Kirkebøen, 2007). Dette betyr at

samme valg kan gi ulik type tilbakemelding fra gang til gang. Dermed kan en prinsipielt riktig beslutning føre til et uønsket resultat, og omvendt. Et tredje element er at en sjelden får tilbakemelding på beslutninger isolert. I stedet får en ofte tilbakemelding på kombinasjonen av beslutningen og handlingen som utføres på bakgrunn av beslutningen (Kirkebøen, 2007). Beslutninger kan dermed betraktes som et valg blant mange alternativer. Når det finnes valgmuligheter, vil mennesker også kunne påvirkes av et utall beslutningsskjevheter, såkalte bias (Kirkebøen, 2007). Fagfolk er fortsatt folk, og folk anvender tenkemåter som systematisk kan føre til avvik fra det som en innenfor beslutningspsykologien forstår som rasjonell beslutningstaking.

Samtidig vil også en skjønnsmessig vurdering måtte forholde seg til en standard, eller visse normer, for hvordan en skal vurdere en gitt situasjon (Gundhus, 2016). En beslutning foretas ikke i et sosiokulturelt vakuum. Det er rimelig å anta at alternativer som fremstår som aktuelt i en gitt situasjon stammer fra en «profesjonell erfaringsbank». Valg og vurderinger knyttet til beslutninger vil også stort sett foretas innenfor en verdisfære (Grimen & Molander, 2008). Verdikomponenter kan således vanskelig skilles fra den skjønnsmessige vurderingen polititjenestepersoner gjør både som fagperson og privatperson, og ikke minst beslutningen om å kontrollere en person i seg selv. I lys av denne diskusjonen vil jeg forholde meg til skjønnsmessige vurderinger på utlendingsfeltet som skjønnsvurderinger gjort av fagfolk, fagfolk som også er individer. Polititjenestepersoner trekker veksler på egne erfaringer, andres erfaringer og egne verdier når de beslutter hvem de skal utføre en kontroll av. I det neste avsnittet vil jeg gå nærmere inn på to former for verdigrunnlag som har vist seg å relevant for å forstå politiet.

Politivitenskap og normer

I politivitenskapen finnes det flere henvisninger til ulike varianter av moralske rettesnorer som en ofte finner gjennom studier av politiets yrkeskulturer. Den svenske forskeren Rolf Graner (2014) beskriver det han kaller to idealtypiske perspektiver i politiarbeid; det legalistiske og det autonome perspektivet. Disse idealtypene baserer seg på ulike verdigrunnlag. Dette fører i sin tur til at den generelle arbeidsmetodikken blir noe ulik ettersom hvilket perspektiv en som polititjenesteperson tenderer mot. Graner understreker samtidig at idealtypene er nettopp dette, idealtyper. Det er ingen tjenestepersoner som *utelukkende* jobber innenfor ett av perspektivene. Samtidig er det heller ikke slik at Graner favoriserer eller ønsker å rangere perspektivene som bedre eller dårligere enn andre. Idealtypene er teoretiske konstrukter, laget for å forstå de store linjene, og for å kunne skille

mellom de ulike strategiene og verdsettene polititjenestepersoner synes å jobbe etter på systemnivå (Graner, 2014).

Det legalistiske perspektivet innebærer at en i stor grad prioriterer og forholder seg til statlige, politiske og juridiske måldokumenter i sitt arbeid. En er lojal ovenfor det offentlige samfunnsmandatet en har fått, og ser på seg selv som en forlengelse av stat og regjering. Graner mener denne idealtypen bruker lovgivningen som en rettesnor og en avgrensning for politiets oppgaver. I forlengelsen av dette kan en tenke seg at en endring i lovverk og mandat også vil føre til at en «legalistisk» polititjenesteperson vil endre sin atferd og sitt fokus i tråd med de nye juridiske eller politiske føringene.

Den andre idealtypen er «det autonome perspektivet», som på sin side kjennetegnes av en større grad av profesjonell selvstendighet. Den autonome tjenestepersonen anser det som spesielt viktig å beskytte «uskyldige ofre», det vil si de som rammes uten egen skyld og som ikke har mulighet til å forsvare egne interesser» (Graner, 2014). En person som i større grad identifiserer seg med det autonome perspektivet vil ikke nødvendigvis endre arbeidsmetoder eller atferd dersom lovverket endres.

Mens det legalistiske perspektivet bruker lovverk og mandat som rettesnor, er en innenfor et autonomt perspektiv opptatt av at det skal utføres «ordentlig politiarbeid». Det ordentlige politiarbeidet kjennetegnes av flere nøkkelementer. For det første må det innebære håndtering av et tydelig identifiserbart lovbrudd, som ran, tyveri eller narkotikakriminalitet. En handling der det er uklart hvem som er overgriper og hvem som er offer vil på sin side kunne betegnes som en såkalt «drittjobb» eller «annenrangs politiarbeid». Graner bruker her et fylleslagsmål som eksempel. For det andre innebærer «ordentlig politiarbeid» en viss grad av potensiell straff for gjerningspersonen. For det tredje bør ordentlig politiarbeid inneholde noen dramatiske aspekter, som en biljakt eller en «løpetur» som informantene mine kalte det.

Oppsummering av teoretiske perspektiver

De teoretiske perspektivene utgjør sammen en kombinasjon av et individperspektiv på utlendingskontroll, i tråd med tradisjonell psykologi, og et overordnet strukturperspektiv som en finner i samfunnspsykologien. Dette var noe som formet mine analytiske valg og dermed også utforming av temaer i resultatdelen, samt diskusjonen av mine observasjoner og funn. Å forene ulike perspektiv fra politivitenskap, tradisjonell psykologi og samfunnspsykologi var sentralt, ettersom utvelgelse av kandidater for utlendingskontroll forgikk innenfor en helt spesifikk kontekst og virkelighet.

Metode

Prosjektet hadde som formål å forstå hva polititjenestepersonene anså som viktig i arbeidet med å identifisere potensielle ulovlige utlendinger, og hvordan de selv beskrev sine vurderinger og valg. Datamaterialet ble samlet inn gjennom deltagende observasjon og semi-strukturerte intervjuer. Samspillet mellom disse metodene var sentralt fordi skjønnsvurderinger og praksis på «gata» oftest oppstår som en spontan respons på svært omskiftelige og kortvarige hendelser. Disse hendelsene må vurderes, betraktes, og ikke minst studeres, i den konteksten de finner sted i. Likeså kan det være nyttig å sammenligne observasjonsdata med intervjudata, blant annet fordi det interessant å observere relasjonen mellom det mennesker tenker og sier at vi gjør, og det vi i praksis gjør (Kvale & Brinkmann, 2015). Kombinasjonen av intervju og observasjonsdata har på denne måten skapt en mulighet til å utforske hvordan informantene reflekterte rundt utlendingskontroll, og gitt innsikt i hvordan og hvorfor kontrollene ble utført når polititjenestepersonene var på patrulje.

Epistemologi

Forskning kan produsere ulike typer av kunnskap. En studies epistemologiske grunnlag kan si noe om hvilke antagelser en har gjort, hva vi kan vite, og hvordan vi kan vite. Valg av metode for datainnsamling, teoretisk forankring og analytisk fremgangsmåte må samtidig være forenlig med en studies epistemologiske og vitenskapsteoretiske grunnlag (Malterud, 2002). Bevissthet rundt disse perspektivene er videre viktig for å sikre validitetskrav om transparens innenfor kvalitativ forskning. En tydelig redegjørelse av epistemologisk grunnlag bidrar dermed til at leseren får innsikt i hvordan forskeren mener at en kan bruke og forstå en studies funn (Malterud, 2002).

Dette prosjektet er inspirert av en sosialkonstruksjonistisk epistemologisk tilnærming til kunnskap som kulturelt og historisk betinget (Clarke, Brown, Hayfield, 2015, [i Smith, 2015], Gergen, 1985, Gergen, 2009). Dette er et perspektiv som vil influere studien og tolkningen av funn på to måter. Som teoretisk utgangspunkt betyr det for det første at utlendingskontroll vil forstås som en sosialt konstruert praksis, som produseres og reproduseres innenfor et kontekstuellt rammeverk. Handlinger er sosiale, og hva som anses som riktig og naturlig er derfor kontekstbundet. Analytisk innebærer dette at informantene forstås som aktive meningsskapere og forvaltere av sin operative politifaglige praksis. Det betyr at informantenes erfaringer og refleksjoner rundt utlendingskontroll, og mine fortolkninger av disse, ikke anses som objektive størrelser, men heller som subjektive og kontekstbundne representasjoner.

For det andre har studiens epistemologiske grunnlag også konsekvenser for hvilken kunnskap dette prosjektet kan generere (Malterud, 2002). Samhandlingskultur innad i avdelingen, og min egen relasjon til informantene, var en del av konteksten som datamaterialet ble konstruert innenfor. Datamaterialet ble også samlet inn i en tid der utlendingskontroll og anklager om raseprofilering stadig var i medienes søkelys, noe som også kan ha gjort at min tilstedeværelse og deltakelse i informantenes arbeidshverdag ha influert dataene². Funnene fra denne studien må dermed betraktes som en av flere mulige fortolkningsmuligheter (Malterud, 2002, Gergen, 1985).

Datainnsamling

Utlendingsfeltet i politiet involverer flere aktører på ulike nivåer. I Oslo finnes det flere avdelinger, enheter og seksjoner som bedriver ulike former for utlendingskontroll. Forskningsspørsmålet denne masteroppgaven skulle besvare var samtidig eksplorativt. Å undersøke hvordan polititjenestepersoner reflekterer rundt utlendingskontroll fordret innsikt i, og tilgang til, en komplisert utvelgelsesprosess.

De vanligste metodene for kvalitativ datainnsamling er deltagende observasjon, intervjuer og fokusgrupper (Winchester & Rofe, 2010). Det fremsto som formålstjenlig å gjøre deltagende observasjon, etterfulgt av individuelle intervjuer. I det foreliggende vil jeg gjøre rede for fremgangsmåten for innsamlingen av datamaterialet.

Utvalgsriterier

Innenfor kvalitativ metode er det ifølge Thagaard (2013) ofte nødvendig å gjøre strategiske valg av informanter, ut fra «*egenskaper eller kvalifikasjoner som er strategiske i forhold til problemstillingen og oppgavens teoretiske perspektiver*» (Thagaard, 2013, s. 60). Derfor fant jeg det nødvendig med noen utvalgsriterier for rekrutteringen av informanter.

For å sikre tilgang til tilstrekkelig relevant data, var det for det første nødvendig med informanter som hadde utlendingskontroll som hovedoppgave. For det andre var det et krav med informanter ikledd sivil klesdrakt, som kunne gå ubemerket blant publikum når de patruljerte. Uniformert politi påvirker publikum, noe som i denne studien kunne gi seg utslag i at informantene kontrollerte personer på grunnlag av hvordan personene reagerte når de ble oppmerksomme på politiets tilstedeværelse (Winnæs & Helland, 2014)

---

² Dette vil jeg gå nærmere inn på i avsnittet om «kritisk refleksivitet» på side 21 i oppgaven

For det tredje var det et krav med informanter som i størst mulig grad patruljerte i gatebildet, enten i bil eller til fots. Det var viktig å få tilgang til de «tilfeldige» og politiinitierte kontrollsituasjonene som oppstår på gaten, i motsetning til kontrollsituasjoner på bakgrunn av konkrete tips eller etterforskning. Avdeling for utlendingskontroll i Oslo Politidistrikt hadde tjenestepersoner som møtte samtlige utvalgsriterier. Avdelingen er en spesialistavdeling underlagt Seksjon for utlendingsforvaltning, hvis hovedoppgaver er patruljering, etterforskning og bortvisning/utvisning av utledninger uten oppholdsgrunnlag, utledninger som arbeider uten arbeidstillatelse, samt utledninger som bedriver andre former for kriminalitet i Norge.

Rekruttering

Avdeling for utlendingskontroll består av flere underavdelinger, blant annet etterforskning, dokumentbehandlere, informantbehandlere og tre operative «lag». Lagene utgjøres av dem som jobber konkret med patruljerende virksomhet rettet mot kontroll og pågripelse av utledninger, enten til fots eller i sivilt utseende politibil. Lagene besto av en lagleder og 10-20 tjenestepersoner. Tjenestepersonene jobbet i makkerpar, et lag bestående av to personer.

Den første kontakten med avdelingen ble gjort per brev av min biveileder Helene Gundhus, til avdelingsleder for Avdeling for utlendingskontroll. I brevet rettet vi en formell henvendelse om å rekruttere informanter blant de operative lagene. Vedlagt lå en forenklet utgave av prosjektbeskrivelsen. Avdelingsleder var positiv til prosjektet, og et møte ble avtalt for å klargjøre detaljene. Under møtet ble det avgjort at det skulle rekrutteres 6 makkerpar, til sammen 12 informanter. Jeg fikk også kontaktinformasjon til laglederne i den operative avdelingen.

Rekrutteringen av de 12 informantene ble videre gjort av laglederne på de 3 lagene. Rekrutteringen var rask og effektiv, og sikret et relevant utvalg av informanter som tilfredsstilte utvalgsriteriene. Informantene var en blanding av menn og kvinner³, hvis fartstid på utlendingsfeltet rangerte mellom 1-6 år. Ingen av laglederne deltok som informanter.

Rekrutteringsprosessen hadde samtidig noen utfordringer. For det første kunne jeg innledningsvis ikke være sikker på at informantene opplevde deltakelsen som helt frivillig, da det var laglederne foretok rekrutteringen. For det andre er det et viktig poeng i kvalitativ

---

³ 8 av 12 informanter var menn

forskning å bygge tillit og forståelse mellom forsker og informant så tidlig som mulig. Dette kalles å opprette «rapport» med informanten (Dunn, 2010, Kvale & Brinkmann, 2015). En god relasjon mellom forsker og informant gir bedre og mer innsiktsfulle data. Siden informantene ble tildelt meg snarere enn rekruttert av meg, innebar det også at jeg ikke fikk anledning til å møte dem før min deltakelse på patrulje. For det tredje var det også en utfordring å ikke selv kunne sikre at informasjonen som i forkant ble gitt informantene var riktig eller tilstrekkelig. For å imøtekomme alle disse utfordringene ga jeg en presentasjon av meg selv og prosjektet på parolen⁴ før hver vakt, med vekt på frivillighet knyttet til deltakelse, temaet for studien og hva deltakelse innebar for dem som informanter. Under parolen ble det også delt ut informasjonsskriv og samtykkeskjema til deltakerne (Vedlegg 2). Under disse møtene kom det flere spørsmål og innvendinger fra både informanter og andre tjenestepersoner. Dette ga anledning til å klargjøre studiens formål og gjøre rede for hvordan datainnsamlingen skulle foregå.

Deltakende observasjon

Thagaard (2013) peker på at deltagende observasjon kan egne seg godt dersom en ønsker å få innsikt i personlig erfaring, perspektiver og vurderingspraksiser. Jeg hadde selv lite erfaring fra politifeltet, noe som gjorde det viktig å forstå og sette meg inn i tjenestepersonenes virkelighet. Studien ble derfor innledet med en kort forundersøkelse i form av deltagende observasjon av arbeidsdagen til de 6 makkerparene. Dette innebar at jeg var med som observatør på paroler, patruljer og under kontorarbeidet ved arbeidsdagens slutt. Forundersøkelsen besto av deltagelse på til sammen 7 vakter, som til sammen utgjorde om lag 55 timers observasjon. For å sikre en best mulig gjengivelse av mine observasjoner, skrev jeg et feltnotat på rundt to sider i etterkant av hver observasjon.

Ved å *fysisk* plassere meg selv innenfor politifeltet, kunne jeg skaffe meg innsikt i hva en politihverdag besto i. Jeg fikk unik tilgang til tanker og refleksjoner informantene gjorde seg rundt de konkrete kontrollsituasjonene de initierte, valgene de tok og utfordringene de møtte som politifolk. Dette bidro til at jeg fikk en god forståelse for informantenes arbeidshverdag. Samtidig ga det også mulighet til å stille spørsmål i eller rett etter aktuelle kontrollsituasjoner, noe som ga et innblikk i problemstillinger og konkrete hendelser som kunne være relevant å reflektere rundt i de senere intervjuene.

---

⁴ En parole er et fellesmøte for avdelingen eller laget, gjerne i begynnelsen av hver vakt.

Observasjonsarbeidet var eksplorerende og undersøkende, og bør betraktes som en forundersøkelse til intervjuene. Samtidig var det ønskelig å forstå forholdet mellom det informantene *tenkte om* og *sa* at de gjør når de står ovenfor en potensiell utlending, og det hun eller han *gjorde i praksis*. Dette er innsikt en vanskelig kan skaffe seg uten å ha direkte tilgang til feltet gjennom deltagelse, samtale og observasjon (Thagaard, 2013).

Noen utfordringer gjorde seg imidlertid gjeldende. For det første førte egne kapasitetshensyn til at det kun var anledning til å følge hvert makkerpar på en vakt, altså ca 8 timer, kveld eller dag. For det andre var det hevet over enhver tvil at informantene var bevisste min tilstedeværelse på patrulje. Jeg fikk blant annet spørsmål om hvordan jeg kunne vite at de ikke «*skjerpet seg*», eller om jeg hadde «*tatt med i beregningen at de ville oppføre seg annerledes når jeg var der*». For det tredje var det en utfordring at jeg på den ene siden skulle søke emosjonell og intellektuell nærhet til feltet og informantenes livsverden, mens jeg på den andre siden var avhengig av en analytisk distanse i min rolle som observatør. Denne øvelsen krevde bevissthet og selvkritisk tilstedeværelse, både rundt egne roller i prosjektet, men også i forhold til mine kulturelle blidheter og forforståelser. På den andre siden opplevde jeg at det var nettopp det utenforstående blikket jeg hadde gjennom å fysisk være tilstede på patrulje, som gjorde meg i stand til å stille spørsmål rundt de vedtatte sannhetene og de kulturelle normene jeg observerte (Thagaard, 2013).

Intervjuer

Min målsetning med studien var å få frem, beskrive, og drøfte hvordan tjenestepersoner i utledningspolitiet reflekterte rundt sitt arbeid med sikte på identifisering og kontroll av utledninger. Observasjon som metode ga meg muligheten til å se hva deltakerne mine *gjorde i praksis*. Samtidig var det ønskelig å få innsikt i hva informantene *tenkte om* det de gjorde. For å skaffe tilgang til slik innsikt måtte det innhentes systematiske beskrivelser og refleksjoner. Kvale og Brinkmann (2015) peker på at intervjuer egner seg godt til å fremskaffe nyansert, fylldig og kompleks informasjon om informanternes erfaringer og refleksjoner (Kvale & Brinkmann 2015). Det ble derfor et naturlig valg å gjøre intervjuer av informantene. Informantene ble intervjuet hver for seg, på et skjermet møterom på Grønland Politistasjon. Intervjuene hadde en varighet på 50-80 minutter. Etter avtale med informantene ble det gjort lydopptak av samtlige intervjuer. Alle lydfiler ble låst i et skap på en kryptert minnepinne. Jeg transkriberte filene på en PC uten internettilgang. Navn og andre personidentifiserende opplysninger ble anonymisert under transkribering.

Videre ble det prioritert å intervju deltakerne forløpende, 1-2 dager etter observasjon. Dette var viktig fordi det var ønskelig å bruke hendelsene fra patruljen som grunnlag for refleksjon. Oppgavens eksplorative forskningsspørsmål krevde samtidig at intervjuene hadde en intervjustil som ga rom for at informantene kunne vektlegge det de selv opplevde som relevant (Dunn, 2010, Willig, 2013). For å sikre at samtalen i størst grad holdt seg innenfor oppgavens tematiske rammer valgte jeg også å forholde meg til en intervjuguide (Vedlegg 3). Intervjuguiden hadde noen fastlagte spørsmål, samt enkelte refleksjonsspørsmål tilpasset konkrete hendelser og situasjoner som oppsto på patruljene jeg deltok på. De fastlagte spørsmålene bidro til å skape en ramme med forhåndsbestemte temaer og spørsmål som alle informantene tok stilling til (Kvale & Brinkmann 2015). Dette ga også mulighet til en viss grad av sammenligning mellom informantenes svar. Intervjuguiden ble således brukt som både styrende og veiledende dokument, som ga struktur og oversikt over temaer og spørsmål, og rom for utforskning av andre relevante aspekter ved utlendingskontroll underveis i intervjuet.

Intervjuene ga mulighet til å få direkte og utfyllende sitater og meningsutveksling mellom meg og informanten, til forskjell fra observasjonsnotatene, som utelukkende besto av egne nedskrevne minner og refleksjoner fra patruljene. Det empiriske materialet fra intervjuene bør derfor betraktes som det bærende og elementære grunnlaget for den kommende analysen.

Tematisk analyse

Gjennom analysen var det en målsetning å løfte frem meningsmønstre i datamaterialet som kunne bidra til å belyse tema for oppgaven. Mening ligger imidlertid ikke alltid åpent og tilgjengelig i dataene. Datamaterialet må brytes ned i mindre enheter, for så å knyttes sammen på en oversiktlig og forståelig måte.

Datamaterialet ble analysert ved hjelp av tematisk analyse (TA) (Braun & Clarke, 2008). TA er i hovedsak en teknikk for å kode data, som består av å gi små bestanddeler av data hvert sitt kodenavn. Kodene organiseres så i overordnede temaer. Temaene og kategoriene kan videre analyseres på to måter. For det første kan en se temaene i sammenheng med annen forskning på feltet, en såkalt teoridrevet «top-down» analyse (Braun & Clarke, 2008). Den åpne problemstillingens natur førte imidlertid til et ønske om et mer eksplorerende utgangspunkt. Det var på denne måten datagrunnlaget som var styrende for kategoriene og temaene, en såkalt induktiv analyse. Analyseprosessen var således organisk, og kodene ble til i et responsivt og dialogisk forhold til empirien (Braun & Clarke, 2015).

Videre kan TA utføres på to analysenivåer; semantisk og latent. En latent tematisk analyse handler om å analysere hvilke underliggende ideer, antagelser og virkelighetsforståelser som former og organiserer meningen i datamaterialet. Jeg tok imidlertid sikte på å gjøre en semantisk analyse, som innebærer at en beveger seg på overflaten av empiriens meningsinnhold, og temaene som utledes vil dermed kunne ses på som beskrivende, oftest bestående av informantenes eksplisitte ytringer (Braun & Clarke, 2008). Det understrekes likevel at data ikke kodes i et epistemologisk og kulturelt vakuum. Egne antagelser og forforståelser kan ikke «nuller» ut, og verken feltet eller empirien møtes med «blanke ark». Dette krevde bevissthet rundt forforståelser og egne fordommer, og hvordan disse kunne påvirke fortolkningen og analyseprosessen (Braun, Clarke, 2015).

Analyseprosessen

I analysen brukte jeg Braun og Clarkes (2015) stegvise fremgangsmåte for TA. Fase 1 av analyseprosessen handlet om å bli kjent med datamaterialet. Jeg transkriberte intervjuene selv, og gjorde korte notater av refleksjoner og ideer underveis. Mitt fokus på *hva* informantene sa, og ikke nødvendigvis *hvordan* de sa det, gjorde det unødvendig med fonetisk transkripsjon. Lydfilene ble derfor ortografisk transkribert, med et notat dersom det forekom lange tenkepauser, nøling eller latter (Braun & Clarke, 2015). Dette markeres med (ler) eller (nøler) i sitater. I noen tilfeller ble det redigert bort ord eller deler av en setning som ikke tilførte sitatet ytterligere mening. Dette markeres med (...) i teksten.

Fase 2 innebar aktiv lesning gjennom alle intervjuene. Koder ble ført inn i et egenutviklet skjema. Her ble relevante utsagn og sitater tildelt egne koder etter hvert som de gjorde seg gjeldende. Kodene skulle gjenspeile og identifisere viktige aspekter og fenomener, i relasjon til forskningsspørsmålet. I løpet av denne prosessen ble det også vurdert å bruke kodene fra de første intervjuene i sammenligningsøyemed. For å sikre størst mulig grad av åpenhet i den innledende kodingsprosessen ble imidlertid hvert intervju analysert ved hjelp av et tomt skjema.

Analyseprosessens tredje fase besto av å gjennomlese alle intervjuene på kryss og tvers. Målet var å samle empiriske utdrag med tilhørende koder under et eller flere overordnede tema. Temaer skiller seg fra koder, fordi de er bredere og skal fungere som overordnede kategorier som kodene kan sorteres under. Det var et krav at temaene skulle belyse forskningsspørsmålene. Resultatet ble her en samling mulige temaer og underkategorier til hvert tema. Fase 4 og 5 innebar å gjennomgå, revidere og til slutt navngi temaer.

Reliabilitet, kritisk refleksivitet og validitet

Masteroppgavens troverdighet og kvalitet avhenger av elementer som reliabilitet, validitet og kritisk refleksivitet i forskningsdesign og gjennomføring. Jeg vil i det følgende redegjøre for hvordan jeg har forholdt meg til disse forskningsmessige kravene.

Reliabilitet

Reliabilitet handler om etterprøvbarehet. Innenfor kvalitativ forskning kan dette være en utfordring. Fysisk tilstedeværelse under datainnsamling, epistemologisk posisjon og personlige beslutninger kan påvirke data (Thagaard, 2013). Etterprøvbarehet er imidlertid også forbundet med kvaliteten på forskningens informasjonsgrunnlag (Thagaard, 2013). Dette fordrer en logisk sammenheng mellom forskningsspørsmål, design, empiri og funn. Det skal opprettholdes en «kjede av evidens» (Yin, 2014, s. 127), som gjør det mulig for en utenforstående å følge dataene og ende opp med et tilsvarende resultat. For å sikre oppgavens reliabilitet har jeg vist transparens gjennom å synliggjøre metodiske valg og hensyn (Thagaard, 2013). Spesielt var det nødvendig å skape et klart skille mellom informantens utsagn og egne fortolkninger av disse (Thagaard, 2013). Jeg har også vært nøye i redegjørelsen av utvalgsriterier, samt styrker og svakheter knyttet til valgte metoder for datainnsamling.

Kritisk refleksivitet

Etterprøvbarehet avhenger samtidig av ens evne til å utvise kritisk refleksivitet gjennom forskningsprosessen. Kritisk refleksivitet betegner forskerens bevissthet rundt egen påvirkning av data og på forskningsprosessen (Fangen, 2010). Strategier for innsamling av data, forskningsdesign og analytiske valg påvirker empirien, og dermed også studiens funn. Det er derfor nødvendig å reflektere rundt subjektivitet og egen posisjon i tilknytning til datainnsamlingen, og hvilke implikasjoner dette eventuelt kan ha (Dowling, 2010, Thagaard, 2013)

Dataene ble samlet inn gjennom deltagende observasjon og intervjuer. Observasjonsrollen må ses som en balanseøvelse mellom deltakelse og analytisk distanse, og er en krevende øvelse (Fangen, 2010). Den praktiske tilnærmingen til feltet har krevd at jeg som utenforstående student har opparbeidet meg et uformelt innpass, i form av tillit og fortrolighet med informantene. Jeg var bevisst på å være tilgjengelig for å drikke kaffe på pauserommet, og snakke om løst og fast når vi var på patrulje. I mange tilfeller spiste vi også lunsj sammen. Fordi jeg ønsket å fremstå mest mulig «hverdagslig», vektla jeg å bruke

praktiske klær som beskyttet mot vær og vind, og som ikke skulle være til hinder på patrulje. Rekvissiter som veske og typiske pensko ble unngått.

Det var også noen begrensninger knyttet til min tilgang til informantenes arbeidshverdag. Jeg var stadig en observatør, og ikke en person hvis tilstedeværelse ble tatt for gitt. Jeg var på denne måten en «*delvis deltagende observatør*» (Gold, 1958 [i Tjora 2012, s. 53]). Jeg kunne når som helst avslutte den deltagende observasjonen, og det var avtalt på forhånd at jeg skulle forlate patruljen dersom det oppsto situasjoner med bevæpning. Ved ett tilfelle på en kveldsvakt opplevde jeg også at de to informantene var svært slitne, og de hadde fortsatt noen timer igjen av vekten til papirarbeid. Jeg spurte om de ønsket å gjennomføre resten av vekten uten meg, noe de bekreftet. Jeg avsluttet derfor observasjonen av hensyn til de to informantene. Slik måtte jeg tilpasse min tilstedeværelse når jeg observerte. Det ble imidlertid ikke nødvendig å avslutte noen av de andre patruljene jeg deltok på.

Sosial posisjon påvirker også dialogen med informantene. Som utenforstående deltaker kan forskerens strukturelle forskjeller til informantene bidra til å farge relasjonen (Fangen 2004). Selv er jeg en ung, sivil og utenforstående kvinne, uten politifaglig bakgrunn. Dette viste seg relevant gjennom flere av studiens faser. For eksempel kunne jeg oppleve at informantenes sjargong fremsto som skjult og utilgjengelig for meg som ikke var delaktig i de operative prosessene (Thagaard, 2013). Jeg reflekterte også rundt min egen minoritetsbakgrunn (Midtøsten), og hvordan mitt utseende i seg selv kunne bidra til at informantene ble mer bevisst rundt språkbruk, uttalte holdninger og sjargong knyttet til publikum og minoriteter (Bowling, 1998).

I denne sammenhengen opplevde jeg imidlertid å nyte større tillit hos informantene enn jeg var forberedt på. Jeg fikk ved flere anledninger informasjon i fortrolighet om forhold ved avdelingen, ved politiets metoder og om politiske føringer som informantene synes var kritikkverdige. Mange av informantene uttalte også eksplisitt at de følte at de kunne være ærlige med meg, og at det opplevdes fint at jeg ikke var dømmende eller negativ til det jeg fikk se og høre. Delingen av disse fortrolige refleksjonene tolket jeg som at jeg hadde oppnådd en grad av tillit i relasjon til mine informanter.

Min lekmannsbakgrunn kunne også være en fordel, fordi jeg som utenforstående kunne ha en eksplorerende og «naiv» tilnærming til feltet, uten å være hemmet av hjemmeblindheten som innvidde i gruppen kan oppleve. Dette kan gi meg muligheten til å stille «naive» spørsmål, problematisere og analysere kategoriene som mine informanter opererte innenfor (Wadel, 1991). Denne naiviteten opplevde jeg som avgjørende for å kunne skille ut tatt-for-gittheter i informantenes diskursive univers. Vekslingen mellom nærhet og distanse ga meg på

denne måten en unik mulighet til å bevege meg mellom posisjoner. Jeg var både innenfor og utenfor, et privilegium som skapte et spennende rom for fortolkning. Effekten av min tilstedeværelse var altså ikke bare en potensiell feilkilde. Min fysiske tilstedeværelse var også et viktig metodisk verktøy (Fangen, 2010).

Validitet

Validitet henspiller på forskningens gyldighet, og i kvalitativ forskning deles dette begrepet ofte i to; intern validitet og overførbarhet. Intern validitet er et mål for hvorvidt resultatene representerer fenomenet som er studert. Vurdering av en studies interne validitet fordrer derfor transparens i forskningsprosessen (Thagaard, 2013). Synliggjøring av metodiske valg og refleksjoner kan på denne måten både styrke reliabilitet, samt legge til rette for vurdering av funnenes legitimitet. Gjennom oppgaven var jeg således opptatt av å være etterrettelig i redegjørelsen av antakelser og begrunnelser for disse. Jeg har samtidig forsøkt å vise til alternative fortolkningsmuligheter, og har i størst mulig grad prøvd å belyse potensielle rivaliserende perspektiver.

Overførbarhet refererer på sin side til funnenes generaliserbarhet. Innenfor kvalitativ metode er det en stadig debatt om hvorvidt overførbarhet burde være et mål for en studies kvalitet (Willig, 2013). I denne studien var det ikke et mål å generalisere funn over hele politietaten. Samtidig kan kvalitative studier generere ny kunnskap og innsikt, som også kan gjelde i flere sammenhenger enn den som er studert (Willig, 2013). Funn og analytiske poenger bes derfor brukt med varsomhet, dersom en ønsker å overføre dem til andre sammenhenger.

Etiske refleksjoner og anonymisering

Politiet er en lukket organisasjon. Store deler av politiets arbeid er taushetsbelagt og konfidensielt. Noe av arbeidet kan også være fysisk belastende, og i noen tilfeller kan arbeidet være direkte farlig. Studiens karakter krevde derfor både forskningsetisk godkjenning og at politiet fikk dispensasjon fra taushetsplikten sin for å delta i studien. Både Personvernombudet for Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD, Vedlegg 4) og det er innvilget dispensasjon fra Rådet for taushetsplikt gjennom prosjektets innlemmelse i prosjektet «Politimetoder i endring», ledet av undertegnedes biveileder Helene Gundhus (Vedlegg 5).

Den metodiske tilnærmingen til feltet synliggjorde samtidig noen etiske og moralske spørsmål som ble vurdert fortløpende gjennom datainnsamlingen og arbeidet med masteroppgaven. For det første ble det tidlig nødvendig å avklare rollen som observatør på

patrulje, spesielt dersom det skulle oppstå en potensielt voldelig eller farlig situasjon. Som deltaker har informanten et særskilt vern, og det var mitt ansvar å sørge for at informantene ikke ble satt i en situasjon der de selv kunne bli skadet, eksempelvis i et forsøk på å beskytte undertegnede (Bjørgero & Myhrer, 2008). På bakgrunn av retningslinjer for samtykke var det også et krav at jeg skulle vente i bilen eller på gaten i situasjoner der informantene skulle ta seg inn i noens private hjem (Bjørgero & Myhrer, 2008).

For det andre fikk jeg i noen tilfeller tilgang til informasjon om publikum. Spesielt gjaldt dette situasjoner på patrulje, der informantene søkte opp personer på gaten i strafferegistre, persondataregistre og andre taushetsbelagte kanaler. Denne informasjonen hadde jeg ikke adgang til å registrere ut fra dispensasjonen fra taushetsplikten. Sensitiv informasjon om publikum var imidlertid ikke relevant for studiens problemstilling, og vil ikke behandles eksplisitt i analysen. I den grad publikum omtales vil det gis en sterkt anonymisert beskrivelse av mine observasjoner, eller informantenes egne beretninger.

Det var også en forskningsetisk utfordring å rekruttere deltakere fra en organisasjon med en stor grad av hierarkisk organisering, uten at jeg selv fikk anledning til å foreta rekrutteringen. Under utdeling av samtykkeskjema sørget jeg derfor for å forsikre meg om at informantene forsto at deltakelse var frivillig, og at de når som helst hadde anledning til å trekke sitt samtykke direkte til meg.

I løpet av datainnsamlingen har jeg også mottatt informasjon eller spørsmål av mer privat karakter. Dette er informasjon jeg ikke har behandlet i den kommende analysen. I andre tilfeller ble jeg eksplisitt bedt om å sikre at enkelte utsagn skulle anonymiseres på en slik måte at utsagnet ikke kunne spores tilbake til informanten selv.

Anonymisering av informantene og sitater fra det empiriske materialet var også en etisk utfordring. I den initiale fasen ble det overveid å tildele informantene pseudonymer, for å gjøre analysen og diskusjonen mer levende og tilgjengelig for leseren. Den operative avdelingen på Seksjon for utlendingskontroll er imidlertid liten og oversiktlig. Det var også en ujevn kjønnsfordeling blant informantene. Min tilstedeværelse var kjent blant ansatte på de fleste avdelinger på seksjonen, og det måtte tas høyde for at det også var kjent på seksjonen hvilke informanter som deltok i studien. Anonymisering med pseudonymer kunne dermed innebære at sitater og gjengivelser ble gjenkjent og satt i sammenheng.

Forskningsetiske avveininger førte således til en avgjørelse om å utelukke bruk av pseudonymer, kjønnspronomen, samt henvisninger til oppnådd grad eller stilling. Dette innebærer at samtlige informanter blir omtalt med det kjønnsnøytrale pronomenet «hen» i analysen og diskusjonen. Informantene representerer således en felles informantgruppe, hvor

minste identifiserbare enhet er den operative avdelingen de arbeider ved. Dette var et valg som muligens kunne gå på bekostning av leseropplevelsen, samt noen få analytiske poenger. Det var imidlertid et nødvendig grep for å sikre graden av anonymitet og konfidensialitet som informantene ble forespeilet.

Resultater

Gjennom analysen av intervjudataene og forundersøkelsen ble funnene delt i tre hovedtemaer. Det første temaet handler om de overordnede rammer og strukturer som synes styrende i informantenes arbeid, og hvordan disse påvirker kontrollvirksomheten og identifikasjon av ulovlige utlendinger. Det andre temaet omhandler verdier og etiske dilemmaer. Det tredje temaet kalles erfaringskompetanse og identifisering av gode fanger, og omfatter funn knyttet til informantenes erfaringer, og da særlig erfaringer som har å gjøre med konkrete kjennetegn ved personer, grupper av personer eller situasjoner som informantene definerte som interessante i en kontrollsituasjon.

Overordnede rammer og strukturer

Politietaten må til enhver tid forholde seg til lovverk, politikk og oppdrag i endring. De overordnede rammene er en viktig del av informantenes hverdag, og representerte et gjennomgangstema i store deler av det empiriske materialet. Jeg vil i det følgende først drøfte det jeg kaller tolkning av utlendingsloven, og deretter styring og rapportering. Avslutningsvis vil jeg belyse hvordan informantene reflekterer rundt konsekvensene av disse strukturelle rammene, og hvordan de mener rammene påvirker deres kontrollvirksomhet og arbeidet med å identifisere utlendinger på gaten.

Tolkning av utlendingsloven

I tillegg til å forholde seg til den alminnelige politiloven skulle informantene ha et spesielt fokus på utlendingsloven, siden denne regulerer deres mulighet til å kontrollere potensielle utlendinger på gaten. § 21 er som nevnt en skjønnslov, og flere av informantene opplevde lovverket som svært åpent. En informant formulerte seg blant annet slik når vi snakket om § 21:

21 [§ 21] er såpass åpen og vid at man kan være i hver sin skala og fortsatt være ganske innenfor regelverket, for hva er tid, hva er sted? Og så kan man jo være ganske uenige om situasjon, for det handler om hva jeg opplever, hva jeg ser.

Usikkerhet knyttet til fortolkning og håndheving av lovteksten var fremtredende hos mange av informantene. Tolkningene av begrepene tid, sted og situasjon var dermed også varierte. Under flere av intervjuene kom det frem at dette var noe informantene selv hadde tatt opp i felleskap, men at de likevel ikke opplevde å komme nærmere en felles tolkning. Jeg spurte alle informantene hva formuleringen om tid, sted og situasjon i §21 egentlig betydde, og fikk oftest til svar at det var et tema som de selv også ønsket svar på:

Intervjuer: Kan du fortelle hvordan du tolker tid, sted og situasjon?

Informant: Ja, det er jo den bestemmelsen som vi forholder oss til når vi er ute i gata

Intervjuer: Ja, men hva betyr det?

Informant: (Ler) Ja, hva betyr det? Det er jo det vi har prøvd å finne ut av kjempelenge. POD (Politidirektoratet) har jo gitt oss en ganske stor fullmakt til å tolke det selv, så jeg tenker at det, altså alle som overholder den, eller som kontrollerer folk i samsvar med den bestemmelsen, de skal jo holde seg innenfor noen rammer da, men innenfor der igjen så tenker jeg at det er rom for tolkning. Basert på hver enkelt persons erfaring fra tidligere.

Polititjenestepersonenes tolkninger av lovteksten kom til uttrykk både gjennom samtaler på patrulje og som svar på mine spørsmål under intervjuene. For å eksemplifisere fortolkningen av loven, ba jeg informantene å konkretisere hvordan de tolket aspektet «tid» i utlendingsloven §21. Informantene forklarte ofte «tid» som noe som handlet om tider på døgnet der de erfaringsmessig visste kriminalitetstyper hadde stor sannsynlighet for å forekomme. Tid kunne således knyttes til bestemte typer av kriminalitet, som for eksempel salg av narkotika på kveldstid, eller ulovlig arbeid på dagtid. I andre tilfeller var informantene usikre på hvordan tid kunne brukes som differensieringskriterium i Oslo, siden «*tid er jo på en måte, det er alltid aktuelt føler jeg da. I hvert fall i Oslo. Det er en såpass stor by og såpass mye som skjer hele tiden, at tiden, det er alltid tid da, føler jeg*».

Det var imidlertid ikke alle som synes at denne usikkerheten var problematisk. En informant var for eksempel fornøyd med det hen mente var en «*politivennlig lovtekst*», som i stor grad ga mulighet til å hjemle de fleste kontroller innenfor lovverket, så lenge en kunne argumentere godt for seg i de skriftlige rapportene, eller i retten.

De fleste av informantene var imidlertid kritiske til tolkningsrommet i lovteksten. Mens noen ønsket seg en tydeligere operasjonalisering av lovverket, var andre bekymret for at tolkningsrommet skulle føre til ulik praksis mellom de ulike makkerparene og lagene. Dette observerte jeg også selv på patrulje. Det var ikke alltid samsvar mellom de ulike tjenestepersonene i forhold til hvilke krav de stilte, og hva som var et legitimt grunnlag for kontroll.

Styring og rapportering

«Justisministeren feirer med kake når vi når måltallene, hva slags fokus er det liksom? Hva slags signaler sender det egentlig?».

Justis- og beredskapsdepartementet utsteder hvert år et tildelingsbrev til Politidirektoratet med årets målsetninger for etaten. Utlendingsfeltet har lenge vært et prioritert område, og styres blant annet gjennom konkrete tall for antall utvisninger og bortvisninger av ulovlige utlendinger. I 2018 var Måltallet for Oslo politidistrikt 2300 uttransporter (Hentet fra internt dokument hos Politiet). Mange av informantene følte seg samtidig presset med hensyn til å levere tall, og at tall i seg selv var viktigere enn effekten av å uttransportere ulovlige utlendinger:

Informant: Det blir jo sånn at.. det blir litt kvantitet foran kvalitet. Som jeg sa i sted, et tall er et tall, og jeg har inntrykk av at det er mer ønskelig med ti streker i boken, som er på en måte.. dårlige fanger da, kontra to streker som er av den den typen vi snakket om i sted

Intervjuer: Ja, tunge kriminelle

Informant: Ja

Informantene var kritiske til ideen om at «et tall er et tall», altså at alle uttransporter vektet likt i statistikken på uttransporterte utlendinger. Mens de patruljerende politifolkene ønsket å pågripe kriminelle personer, viser utdraget over at informantene opplevde at kvantitet i større grad ga positiv oppmerksomhet fra ledelsen.

Det blir mer verdsatt de ti strekene, fordi det er ti tall. Sånn at, si fem turister, en familie, som har glemt å fornye passet sitt. Det kan være noen sånne bagatellsaker som egentlig ikke betyr noe som helst, men som gir ti tall, og da er det liksom bare tommel opp, og det påvirker jo hvordan man jobber.

Kvantitet og kvalitet ble gjennom flere av intervjuene konstruert som to uforenlige krav. Kvantitet kunne oppnås gjennom å pågripe «ubetydelige» personer, slik som turister eller personer med en enkelt brukerdose med narkotika. Kvalitet innebar på sin side økt ressursbruk, fordi det krevde at informantene for eksempel brukte mer tid på etterforskning, spaning og undersøkelser. På denne måten ble det også konstruert en motsetning mellom kriminalitetsforebygging, som polititjenestepersonene selv opplevde som viktig, og måltall, som informantene opplevde at ledelse og politikere fremhevet som viktig.

En annen informant mente at måten målstyring ble utført på utlendingsfeltet i seg selv oppleves ubehagelig for mange av de ansatte, både fordi målstyring kunne være en årsak til at

politiet pågrep færre personer, men også fordi effektiviteten og informasjonsdelingen innenfor og mellom lagene ble svekket:

Informant: Vi har innført [...] veldig mye skjemaer, statistikk, skjemaer på antall pågrepne. Og det er nærmest blitt sånt, som i utgangspunktet skal være en sånn slags positiv konkurranse, som får en sånn negativ effekt da, og det.. Det visste jeg på forhånd, for dette har jeg vært gjennom før. At det fører til at man tviholder veldig mye på informasjon da, som man har selv. Man deler ikke info med hverandre, det er veldig dårlig blitt. Man vil gjerne ta sine egne fanger og får en sånn type, altså den konkurransen da, den fører til veldig dårlig informasjonsutveksling da.

Intervjuer: ja, for det er personlig statistikk da, som går på hver enkelt

Informant: ja. Fra høyere hold, så har vi mistanke om at vedkommende er inne og titter og ser rett og slett hvor mange fanger politifolk tar. Tror vi.

Intervjuer: ja. Hvordan oppleves det da?

Informant: Nei, jeg bryr meg ikke så veldig selv da, jeg hever meg litt over det, men.. Jeg vet jo at effekten av det, og det ser vi jo også, det blir jo at det er veldig lite informasjonsutveksling, også innad på laget til og med. [...] Innad i laget så har jeg opplevd å kjøre på oppdrag hvor også en annen patrulje har vært på vei til samme oppdraget.

Informanten pekte på at det kvantitative fokuset bidro til å skape et usunt og konkurransepreget arbeidsmiljø. Konsekvensen av konkurransesituasjonen førte på sin side til unødvendig ressursbruk, og ikke minst noen svært uheldige situasjoner der ulike makkerpar kontrollerte samme de personene flere ganger. Som i utdraget over beskrev også andre informanter situasjoner der hadde dratt et på oppdrag til en adresse, som allerede hadde fått besøk fra en annen patrulje samme dag.

Samtidig var det ikke alle informantene som mente at presset knyttet til måltall var spesielt stort: «(D)et er bedre nå enn det var før faktisk, det var veldig mye mer press på det før». Likevel viste intervju og observasjonsdata at nesten samtlige informanter hadde et anstrengt forhold til måltall, og beskrev måltallet for 2018 som «*kunstig høyt*», eller «*totalt uoppnåelig*». Statistikk fra 2018 viser også at Oslo politidistrikt endte med å uttransportere bare 58 % (1327 personer) av målet for 2018 (Internt dokument fra Oslo Politidistrikt).

Selv om de aller fleste av informantene beskrev en arbeidshverdag preget av et uhensiktsmessig stort fokus på å oppfylle måltall, var det likevel bare 1 av 12 informanter som husket det korrekte måltallet på 2300 uttransporter for Oslo i 2018. Måltall i seg selv var heller aldri et tema som ble tatt opp på parolene jeg deltok på. Samtidig kan min tilstedeværelse ha vært en faktor som har bidratt til at laglederne valgte å tone ned fokuset på tall så lenge jeg var tilstede.

Refleksjoner rundt konsekvenser

Alle informantene hadde et ønske om å kontrollere «rett mann». Gjennom forundersøkelsen som deltaker på patrulje ble jeg samtidig vitne til relativt ulik praksis i kontrollvirksomheten. I intervjuene uttrykte flere at de var utrygge på hvordan lovverket skulle tolkes, og at de hadde bedt POD om utfyllende informasjon ved flere anledninger. Noen mente at utryggheten og de ulike praksisene ofte kunne føre til at de unnlot å kontrollere en person som de kanskje hadde en mistanke knyttet til. Andre mente at de i noen få tilfeller hadde opplevd å være i en kontrollsituasjon som de egentlig ikke følte at de kunne argumentere godt for, i henhold til § 21. Konsekvensen mente noen kunne være at politiet ikke fremsto som enhetlig ovenfor publikum, noe som i sin tur kunne bidra til å skade politiets omdømme og deres tillitsrelasjon til publikum.

Flere av informantene ga uttrykk for bekymring knyttet til mulige konsekvenser av den sterke oppmerksomheten på målstyring og måltall. For det første mente noen at høye måltall ville kunne ha en effekt på hvordan politiet fremsto ovenfor utsatte grupper i samfunnet:

Det [må] kontrolleres masse personer, for å nå det måltallet. Og, ønsker vi et samfunn hvor grupper føler seg overkontrollert? Hvor stridighetene blir større, og hvor ungdom i Groruddalen for eksempel, kjenner seg marginalisert, kjenner seg liksom, ja overkontrollert. Ønsker vi det? Altså, er vi i stand til å forstå hvilke konsekvenser det har på sikt?

Mange reflekterte rundt potensielt negative effekter av overkontrollering og høye måltall ble beskrevet som direkte skadelig for forebyggingsmandatet og politigjerningen. Spesielt var noen av informantene bekymret for de mange minoritetsungdommene som til stadighet opplevde seg kontrollert av politiet.

For det andre mente noen av informantene at et stort fokus på statistikk og konkurranse kunne vanskeliggjøre en selvkritisk balanse i kontrollvirksomheten:

Den statistikken har jeg egentlig holdt meg veldig unna. Får man en fange så selvfølgelig skriver man opp det, det må man jo nesten gjøre når man har muligheten, men det er ikke derfor jeg prøver å gjøre jobben min da. For å få et tall ekstra bak navnet mitt. Det.. Det blir feil for meg. For da mister man til slutt den kritiske tenkemåten for hvem man kontrollerer og hvem man pågriper.

Mange mente på denne måten at måltall og graden av målstyring var uheldig for oppdraget, og at de som tjenestepersoner burde måles på kvalitet, og ikke kvantitet. Målstyring og tallfokus ble på denne måten oppfattet som et hinder som vanskeliggjorde den type

politiarbeid som informantene ideelt sett ønsket å gjøre, og som i ytterste konsekvens kunne bidra til at den kritiske refleksjonen rundt kontrollvirksomheten ble svekket.

Verdier og etiske dilemmaer

Verdier, etiske og moralske refleksjoner var temaer som alle informantene var opptatt av. I analysen var det tre hovedlinjer som skilte seg ut. Underkapittelet om personlige verdier og etiske dilemmaer vil omfatte Empati med publikum, Moralske refleksjoner rundt utlendingskontroll og Samfunnsnytte og mening.

Empati med publikum

Da informantene på patrulje ble oppmerksom på personer i bybildet som de vurderte som interessante spurte de gjerne hverandre spørsmål som «*hva tenker du om ham?*», eller «*skal vi følge etter?*». Ofte ble interessen svekket etter en stund med observasjon, men noen ganger førte omstendighetene til at informantene valgte å initiere en kontroll. For noen av informantene opplevdes det imidlertid som ukomfortabelt å oppsøke fremmede og kanskje uskyldige personer på gaten:

Jeg synes det er veldig ubehagelig, jeg liker ikke at mennesker blir sure eller [at de] tar seg nær av ting, at man på en måte møter motstand da. At noen åpenbart har blitt, ja føler seg litt tråkket på, og derfor blir jeg også veldig forsiktig. Selv om det er en vanlig kontrollsituasjon hvor vi har lov til å snakke med folk, politiet har lov til det, og vi har en jobb å gjøre, [...] så synes jeg likevel at det er, ja, svært ubehagelig å være oppe i en sånn kontrollsituasjon da, hvor man kanskje kan, ja, føle at man plager noen.

Noen av informantene reflekterte også rundt det prinsipielle ved å oppsøke fremmede og intetanende mennesker på gaten:

Det er en ganske sånn offensiv politimetode, fordi du går bort til et fremmed menneske, i sivil, og sier: Hei, jeg kommer fra politiet, altså du kan jo tenke deg hvis du hadde vært i utlandet og det hadde kommet en sivil person bort og sagt til oss, jeg er fra politiet, altså jeg hadde jo trodd, er det PST, er det CIA, hvem ER denne personen?

Flere av informantene fortalte at de brukte å sette seg selv i situasjonen til den som ble kontrollert, og at dette var en viktig strategi for å sikre at kontrollene ikke skulle skape unødig ubehag for publikum. Ved å spørre «*hvordan ville jeg selv reagert?*», viste informantene at det var en prioritet å fremstå minst mulig avskrekkende ovenfor publikum. Denne strategien brukte flere som et kontrollspørsmål til seg selv før utlendingskontrollen ble initiert. Disse spørsmålene førte i noen tilfeller til moralske refleksjoner rundt politimetodene de brukte.

Moralske refleksjoner rundt utlendingskontroll

Som politimetode skiller utlendingskontroll seg mye fra tradisjonelle ordensoppdrag. Vanlig uniformert politi responderer ofte på såkalte «hjelpoppdrag», situasjoner der politiet har blitt kontaktet av noen i publikum som aktivt ønsker bistand fra politiet. Slik var det ikke for informantene:

Vi skal hele tiden oppsøke folk, det er vi som hele tiden skal initiere ting. Vi får ikke beskjed av operasjonssentralen om å kjøre til en brann, da blir vi sendt til steder ikke sant, da har vi en veldig sann legitim grunn til å dra til steder, for da er det noen som er i nød, det er noen som trenger hjelp, katta er oppe i et eller annet tre, da er vi mye mer hjelpende, og vi er i uniform. Men her, her er det vi som er ute og oppsøker andre, det er vi som er ute og.. Altså jeg har kun med nærmest kriminelle å gjøre. Aldri en sann hjelpende hånd.

Informanten i utdraget over stilte spørsmål ved legitimiteten ved å oppsøke personer på gaten, personer som ikke har bedt om å ha kontakt med politiet. Den hjelpende rollen som ordenspolitiet har ble også omtalt som en motsats til arbeidet utlendingspolitiet gjorde.

Denne opplevelsen av å oppsøke personer som «aner fred og ingen fare» fikk jeg selv erfare gjennom feltarbeidet. Spesielt en kontrollsituasjon pekte seg ut. I dette tilfellet var personen på gaten på jobb, riktignok ulovlig i og med at hen ikke hadde arbeidstillatelse. Vedkommende var i ferd med å levere en vare, da informantene ble oppmerksom på situasjonen. Tjenestepersonene stoppet bilen og oppsøkte personen. Personen forsto raskt at det var politiet som hadde tatt kontakt, og det var tydelig at vedkommende ble svært nervøs. Selv fikk jeg kjenne på at det var underlig å observere og forstyrre en person som ifølge seg selv prøvde å tjene penger til livets opphold.

Refleksjoner knyttet til kontrollvirksomheten og metodens legitimitet gjorde seg også gjeldende da vi snakket om hvordan publikum opplevde møtet med dem. Med jevne mellomrom får politiet kritikk både i media og fra publikum på gaten om at de oppleves som rasistiske og at de bevisst eller ubevisst behandler etniske minoriteter med mørk hud annerledes enn andre. Noen av informantene reflekterte hvordan slike beskyldninger opplevdes for dem:

Nei for det første er det (anklager om rasisme) jo veldig ubehagelig, selv om jeg vet at jeg har mitt på det tørre, så synes jeg det er svært ubehagelig. Ofte kan det være høylutt i byen, altså at de skriker at politiet er rasister og sann, og det oppleves veldig ubehagelig. [...] Å anklage politiet for å være rasister, føler jeg da, er noe av det groveste beskyldningene du kan bli utsatt for egentlig.

Informanten brukte sterke ord da hen beskrev hvordan slike anklager oppleves, og det er tydelig at det å fremstå som en rasist var svært ubehagelig. En annen informant sa på sin side at hen ofte fikk skryt fra publikum, men ikke alltid en type skryt hen satt pris på:

De i publikum som sier sånn, «åh, knallbra arbeid» de er jeg nesten litt skeptiske til (ler). Altså, de som sier sånn «åh, det er så deilig å få disse sothuene [sic] ut av Norge». Så jeg opplever å få mye skryt fra publikum, men det er liksom sånn, jeg er litt mistroisk til det, så det er også litt gærnt (ler).

Flere av informantene snakket også om hvordan arbeidet deres ble oppfattet av andre, spesielt i form av bekymringer for om utenforstående trodde de «hatet innvandrere»:

I [en] sosial setting hvor man skal introdusere seg for andre «jeg jobber i politiet» «åh, hva jobber du i politiet med?» «nei jeg jobber på utlendingsseksjonen» «åja, hva gjør du der?» «Nei jeg pågriper ulovlige utledninger» det er jo egentlig det jeg gjør, det høres jo ikke veldig bra ut. Det blir jo alltid en, jeg må jo alltid gå litt i dybden da, hvis jeg skal introdusere meg selv og hva jeg driver med til noen jeg ikke har møtt før da, det er jo veldig fort for andre å bare anta at det jeg gjør er egentlig sånn.. moralsk forkastelig eller.. at jeg gjør det ut av personlig motivasjon liksom.

Her uttrykkes en bekymring at andre antok at en slik jobb bunnet i personlig motivasjon for å utvise utlendinger. Det å skulle være personlig motivert beskrev informanten som «*moralsk forkastelig*». Derfor følte informanten at det var nødvendig å forklare de kontekstuelle rammene med arbeidet, slik at andre ikke skulle oppfatte hen som en person med amoralske verdier og holdninger.

Samfunnsnytte og mening

Samtlige informanter var opptatt av at arbeidet skulle oppleves meningsfullt for dem. I avsnittet om styring og rapportering ble det beskrevet hvordan fokuset på tall ikke opplevdes verken som meningsfullt eller verdifullt. Hva som ble konstruert som meningsfullt varierte imidlertid blant de ulike informantene. Samtidig var det noen aspekter ved arbeidet som synes viktig for samtlige informanter. For at politiarbeidet skulle oppfattes meningsfullt måtte det blant annet være kriminalitetsforebyggende. Fokuset på kriminalitetsforebygging førte videre til et ønske om at de skulle pågripe det de ofte omtalte som «*gode fanger*». Denne kategorien deles dermed i to undertemaer; Kriminalitetsforebygging, og Den gode fangen.

Kriminalitetsforebyggende arbeid

Kriminalitetsforebyggende arbeid er en av hovedsatsningene i politiet (Justis- og beredskapsdepartementet, 2018). Samtidig synes det å være en viss konflikt knyttet til det

informantene selv mente ville bidra til å forebygge kriminalitet, og de forventningene de opplevde å møte fra sine ledere og fra politisk hold:

«Det med måltall og antall pågripelser, det går på kvantitet, men det er også, man skal også ha kvalitet i de pågripelsene man foretar [...] som for eksempel en tredjelandsborger som er på ferie i Norge, der stilles det krav til at han har et formål da, med at han er her, med reisen, og at han har penger nok til å kunne livnære seg under oppholdet her. Og det at en person kanskje har litt lite penger da, kan faktisk resultere i at han blir bortvist, det vil si han blir deportert fra Norge uten noe innreiseforbud. Og det er jo litt sånn.. sak av lav kvalitet vil jeg si, for det er jo, det er jo ikke nødvendigvis noe kriminalitetsforebyggende, i motsetning til en som kanskje har oppholdt seg ulovlig i flere år, som jobber ulovlig, betaler ikke skatt, eller livnærer seg av kriminalitet, som narkotika, begår innbrudd ikke sant, der har du liksom kvaliteten da».

Ifølge denne informanten ville ikke en bortvisning av en person som har for lite midler på ferie i Norge være kriminalitetsforebyggende. Disse sakene ble gjerne omtalt som «*dårlige saker*», fordi de handlet om å oppfylle politisk bestemte måltall. Kriminalitetsforebygging skjedde altså ikke ved at en var en såkalt «*regelbrytter*», men gjennom pågripelser og utvisning av tunge kriminelle. Disse personene ble ofte omtalt som «*gode fanger*».

Den gode fangen

«Den gode fangen» var et uttrykk informantene brukte for å beskrive personer som var mer interessant å pågripe enn andre. De fleste informantene var tydelig på at det var «*de gode fangene*» de ønsket å pågripe, og at det var disse personene de fokuserte på når de var på patrulje på gaten. Det var også pågripelse av gode fanger som ga anerkjennelse på avdelingen, og blant de nærmeste kollegaene:

Intervjuer: Hvordan gjør man en god jobb her?

Informant: Nei det er vel hvis man har gjort en innsats og tatt.. altså.. for det første er det jo gode fanger da, det er jo det som de fleste er mest opptatt av, ikke antall, men at det faktisk er personer som har gjort mye galt da

Pågripelse og uttransport av de «*gode fangene*» var også viktig for motivasjonen til informantene:

Hvis du har valget mellom å finne en som du tror har oversett visum med noen uker eller en som har banket kona og solgt narkotika og gjort masse annet straffbart, så velger du jo den siste, så enkelt kan man egentlig si det.

På spørsmål om hvilke kjennetegn en slik person hadde, beskrev informantene ofte en person som var «*ordentlig kriminell*», en person som skadet andre enten ved bruk av vold eller salg og innførsel av narkotika, eller som på andre måter kostet samfunnet mye penger.

I de fleste tilfeller ble en «god fange» beskrevet som en middels ung mann. I tillegg til å ha begått mange kriminelle handlinger, mente informantene at de gode fangene var en samlebetegnelse på personer som gjorde stor potensiell skade på samfunnet, og at disse personene «*ødelegger for oss andre som betaler skatt*». Han var en «*person vi egentlig ikke trenger å ha i Norge*».

En god fange var ofte (men ikke alltid) en som hadde statsborgerskap i et såkalt tredjeland. Jeg fant flere begrunnelser for denne prioriteringen. Det handlet blant annet om tidsbruk:

Hvis man hører at de snakker [polsk] for eksempel, det høres polsk ut, så blir det litt sånn, ja, vi dropper det. Med EØS, der er det mange flere undersøkelser som må til da, 90% da, hvis det er en polakk som jobber i Norge så har han lov til å være her. Så det er ikke noe man gidder å bruke tid på.

Årsaken til informantenes fokus på tredjelandsborgere kunne også handle om at en mente at EU-borgere hadde et større vern mot utvisning:

EØS borgere, i forhold til regelverket rundt å bortvise og utvise dem, det er jo blitt ganske mye strengere. De er jo mer vernet enn tredjelandsborgere. Så da må man, alt fra å sjekke om de har jobb, familie, hva de har gjort, om det er gjentakelsesfare, så er det visse lovbrudd som kan føre til en bortvisning eller utvisning da, også litt for å verne om dem, sånn at det ikke blir gjort feil da, det er jo et rundskriv i forhold til EØS-borgere.

I tråd med informantene ville altså et kriminalitetsforebyggende perspektiv innebære at en i størst mulig grad fokuserte på gode fanger. EU-borgere falt ikke nødvendigvis innenfor denne kategorien. De gode fangene var oftest tredjelandsborgere som hadde begått alvorlig og grov kriminalitet i Norge. En «god fange» var også det informantene mente de var på utkikk etter når de patruljerte. Fordi «gode fanger» på mange måter kunne betraktes som en egen kategori, vil jeg i siste del av kapitlet gå nærmere inn på hvordan polititjenestepersonene identifiserte slike personer på gaten.

Erfaringskompetanse og identifikasjon av gode fanger

Dette siste hovedtemaet i resultatkapitlet omhandler sammenhengen mellom informantenes prioriteringer i utvelgelsespraksisen, og den operative, reelle og praktiske formen identifiseringsarbeidet kom til uttrykk i på gaten. Jeg vil i det følgende presentere det jeg kaller erfaringsbasert kompetanse og identifikasjon av gode fanger.

Erfaringsbasert kompetanse

I likhet med tidligere studier av norsk politi fant også jeg at det konstrueres et idealtypisk skille mellom såkalt tradisjonell erfaringsbasert politikunnskap, og standardisert og formalisert politikunnskap (Gundhus, 2016). Noen av informantene pekte blant annet på at utdannelsen de fikk på Polihøgskolen var en generalistutdannelse, med lite vekt på utlendingsfeltet konkret:

PHS er en veldig generell utdannelse. Vi har masse fag, det er en krevende utdannelse i den forstand at du skal være så god til så mye, eller du skal være passe god til veldig mye. Du skal både kunne skyte og treffe blink på mandagen, og så skal du løpe 3000 meter på en god tid på tirsdagen, og så skal du reflektere omkring sosiologiske tema på onsdagen, og så skal du være presis og klar og tydelig i strafferett på torsdagen.

Informantene mente at lite og til dels også «mangelfull» undervisning knyttet til utlendingskontroll på Politihøgskolen gjorde det mer relevant å støtte seg på erfaringsbasert kunnskap og kunnskapsutvikling. Denne formen for kompetanse ble beskrevet som uformell og taus, og vektla ulike former for kroppsliggjort realkompetanse som magefølelse, teft eller intuisjon.

Magefølelsen benevnes også noen ganger som noe som tilsvarer Liv Finstads «politiblikk» (2000). Finstad beskriver politiblikket som «et konstruert og årvåkent» blikk som politiet bruker til å «oppdage, avsløre, være til hjelp for publikum, gripe inn mot straffbare forhold (...). For politiet er denne måten å observere på selvsagt» (Finstad, 2000, s. 60). Dette stemte godt med mine funn:

Det der med magefølelse, det er ganske sånn vagt. Men det er en ting, det er noe som vi bruker i vår jobb. Og det er vanskelig å sette ord på.. Du har jo spurt litt, hva jeg ser etter, og det er ikke alltid lett å, det er vanskelig. [...] Det går liksom på magefølelse på en måte, og du bare får en feeling og det er sånn, det er ikke sånn som alle bare har, det er noe du får av erfaring og å jobbe med dette her, det er sånne ting som du ikke kan sette fingeren på. Så han, [en person som ble kontrollert] han gjorde et eller annet som gjorde at, at jeg fikk lyst til å snakke med ham. Det [magefølelsen] er en intuisjonsbasert ting.

På patrulje fortalte informantene ofte at de fikk en «feeling», eller en magefølelse, som de mente handlet om «noe man ikke kan sette fingeren på», «ting som skurrer», eller som «ikke passer inn i bildet» av hva de anså som normal fremferd i bybildet. Denne følelsen kunne på sin side være utslagsgivende for at de «tar en prat» med vedkommende. Fordi god magefølelse måtte «opparbeides gjennom erfaring», og av å ha «jobbet lenge innenfor feltet»,

mente noen av informantene også at deres egen magesfølelse var «kjempedårlig» i starten av ansettelsesforholdet på avdelingen.

Ifølge informantene bygges dermed magesfølelsen og et godt politiblikk opp gjennom en tilstrekkelig mengde kroppsliggjort kunnskap og erfaring. Slik uformell kunnskap var derfor utfordrende å overføre til andre kollegaer, «*Du kan ikke lese deg til å bli god på utlendingskontroll*», «*du må ut på gata og oppleve selv*». Slik ble det samtidig konstruert et skille mellom det informantene opplevde som en praktisk og individuell form for kunnskap, og andre former for teoretisk, kollektiv, og potensielt også overførbar kunnskap.

I det følgende vil jeg gå nærmere inn de konkrete og situasjonelle tegn ved mennesker eller situasjoner som kunne utløse informantenes magesfølelse eller «*politiblikk*» og da særlig det informantene selv beskrev som viktig i arbeidet med å fange «gode fanger».

Identifikasjon av gode fanger

Informantene hadde mange refleksjoner rundt elementer og tegn som kunne utløse magesfølelsen. Disse tegnene fortalte informantene at de brukte aktivt i arbeidet med å identifisere «gode fanger». De mest sentrale elementene for identifisering kan inndeles i følgende kategorier: Atferd», bekledning og rekvisitter, kjønn og etnisitet/hudfarge.

Atferd: Informantene beskrev avvikende eller unormal atferd som noe av det viktigste de var opptatt av når de var på patrulje. En person som hadde en type atferd eller et kroppsspråk som ikke signaliserte et tilsynelatende «*legitimt formål*» var for eksempel alltid interessant for mine informanter:

Intervjuer: Men da kan vi gå over på dette med identifisering av potensielle utlendinger da.

Informant: [...] For min del da, så tenker jeg at [...] noe skurrer da, rett og slett, litt som det vanlige politiblikket ellers. Hva er det egentlig den personen her på en måte, gjør, i bybildet, ser det naturlig ut? Det han holder på med? Er det en person som har på en måte et legitimt formål med det han driver med, eller er bare vaser han rundt og ser etter personer å få kontakt med, for eksempel for å selge narkotika?

På spørsmål om hva et legitimt formål innebar, var svaret ofte at det måtte virke som om personen på gaten «*skulle noe*». For at dette «noe» skulle synes legitimt, så burde handlingen være i tråd med hvordan andre i samme situasjon ville oppført seg, atferden burde være «*naturlig*». Å «*vase rundt*» kunne således være et eksempel på at personen muligens hadde noe å skjule. Hva som ble ansett som naturlig atferd varierte samtidig mellom informantene. Noen la vekt på at det var de vanlige gjøremål på de ulike tidene av døgnet som var av størst

relevans. På dagtid kunne naturlig atferd for eksempel innebære at en tilsynelatende skulle på jobb, skole, butikken eller toget:

Vi nordmenn er jo litt sære da (ler litt). Vi går fra a til b og er ikke så kontaktsøkende, det kommer jo an på tiden egentlig. Tidlig om morgenen så skal de fleste på jobb, og er veldig, har det veldig travelt da, har mål og mening. I stedet for å drive og tasse rundt og ta kontakt med alle og vandre rundt frem og tilbake.

På kveldstid kunne normal eller legitim atferd innebære at en skulle treffe noen, eller at en gikk inn på en kafe eller et utested. I begge tilfeller ble imidlertid naturlig atferd betinget av en viss grad av *målrettethet*.

Bekledning og rekvisitter: Informantene tematiserte bekledning som noe som gjorde seg relevant på ulike måter, men det var sjelden at bekledning i seg selv vekket mistanke for mine informanter.

Hvis vi ser en som har et sånt Balkan eller albansk utseende som går kledd på den litt sånn spesielle type måten da, så er det, da kan det være en indikasjon som gjør at jeg kanskje tar kontakt med ham.

Som i sitatet over var det en spesiell type bekledning sammen med minst ett annet element, for eksempel et «albansk utseende» som vekket informantenes interesse. På patrulje observerte jeg blant annet en pågripelse av to personer som informantene mente hadde en type bekledning som var typisk for denne gruppen av ulovlige og kriminelle utlendinger. Informantene som foretok pågripelsen fortalte at de ofte fattet interesse for personer som så ut som om de var fra et spesielt land utenfor EU, og som hadde typiske «italienske klær», som for eksempel merkene «Dior, Prada og Gucci». Pågripelsen endte for øvrig med utvisning for de to personene, som begge fortalte politiet at de arbeidet ulovlig i Norge.

Noen typer rekvisitter og utstyr kunne også bidra til at informantene mistenkte at personen kunne være utlending. Et «rødt Ruter-kort i hånden» var et eksempel. Å bruke «ruter-kort»⁵ ble ikke ansett som «normalt», fordi «de fleste bruker jo appen på telefonen til å kjøpe billetter». At noen hadde to telefoner var et annet tegn, spesielt dersom den ene telefonen var en såkalt «burnertelefon», også kalt «narktelefon». Bruk av enkle og lett utskiftbare telefoner var ifølge informantene svært vanlig i miljøer som drev med salg av narkotika. Noen av informantene fortalte at bruk av en slik telefon alene kunne bidra til en avgjørelse om å initiere en utlendingskontroll.

---

⁵ Kort som kan brukes til å kjøpe og benytte seg av elektroniske billetter på offentlig transport i Oslo

Kjønn: På patruljene jeg deltok på var det utlukkende menn som fanget informantenes interesse, og det var kun menn som ble gjenstand for utlendingskontroll. Samtlige informanter var også på det rene med at de utførte utlendingskontroller av menn i større grad enn av kvinner:

Intervjuer: Jeg merker at du sier han ofte, er det sånn at du stopper flest menn?

Informant: Ja.

Intervjuer: Ja

Informant: Det er dessverre det. Vi har snakket om det, men..

Intervjuer: Hvem har snakket om det?

Informant: Laget, egentlig.

Intervjuer: Ja

Informant: At det er flest menn vi pågriper. Vi har egentlig ikke noe godt svar på det, jeg vet ikke om det er en teori om at de er mer ressurssterke, blir sendt av familiene sine, nå vet jeg ikke om det her er riktig altså. Jeg vet ikke om det er lettere for dem å komme over grensene. Jeg har ikke peiling, men sånn i arbeidsbransjen så er det jo mye kvinner som jobber også da. Men de, jeg syns ikke de er så mye ute på gata, i forhold til de vanlige kontrollene på gata. Nei jeg vet ikke, det er veldig godt spørsmål egentlig, for vi har ikke noe godt svar på hvorfor det er flest menn vi kontrollerer

Begrunnelsene for at menn fremsto som mer aktuelle å kontrollere varierte. Likevel merket jeg meg at nesten ingen av informantene støttet seg på relevant statistikk når jeg spurte hvorfor menn oftere var mål for kontrollene. Dette undret jeg meg over, siden både kriminalstatistikk (Statistisk sentralbyrå, 2018), statistikk over nyankomne flyktninger og asylsøkere (Statistisk sentralbyrå, 2017) og statistikk fra kriminalomsorgen (Kriminalomsorgsdirektoratet 2017) viser at menn i stor grad er overrepresentert i alle disse gruppene.

Hudfarge/etnisitet: Hudfarge og etnisitet var på mange måter et vanskelig tema å snakke om, og noen av informantene valgte å unnlate å svare på spørsmål om hudfarge i kontrollsituasjoner og på intervjuer. Andre var på sin side tydelige på at hudfarge var en indikasjon, men aldri som tegn alene:

Hvis man sitter langs Akerselva, er vestafrikaner, og sitter kanskje med en person til. Dette er et område som vi kaller åpne rusmiljø, vi har pågrepet utallige vestafrikanere med narkotika, så ville jo.. Dette er jo en pakke som, hudfarge vil jo da være en indikasjon. Men det er jo ikke sånn at på grunn av at han har den hudfargen, at man kontrollerer ham, men det er alt rundt, i tillegg til den faktoren.

En annen informant reflekterte rundt hvordan hen ville ha reagert på en mann med et tilsynelatende etnisk norsk utseende i samme situasjon:

Det går jo på utseende, og det går på hudfarge. Så enkelt er det. Og det er ingen som kommer vekk fra det uansett hvordan man prøver å argumentere pent for det. For vi ville aldri kontrollert en blond, blåøyd, kanskje litt rød i huden til og med, mann, selv om han gikk ved Akerselven. Da hadde vi jo tenkt at han der er kanskje på vei hjem fra byen, mens andre som ikke jobber på utlendingsfeltet ville kanskje fått en annen mistanke da, om at han.. altså det vet man jo ikke. Men sånn jobber jo ikke vi. Så må man jo, det er jo bare en liten indikasjon, det er jo som jeg har sagt, at det er jo veldig mye mer som man også må vurdere, men det er en indikasjon.

De fleste informantene som omtalte hudfarge som relevant var samtidig tydelige på at de behandlet tegnet som en indikasjon. Med indikasjon menes her et tegn som, sammen med andre tegn, kunne passe inn i et bilde av hvordan polititjenestepersonene forestilte seg at en «kriminell utlending» så ut, oppførte seg eller kledde seg. Disse forestillingene ble på sin side konstruert gjennom «timevis og årevis med observasjon av mennesker på gaten».

. Vet ett tilfelle observerte jeg at informantene kontrollerte en person på gaten som gikk med rask gange mot oss. Personen hadde mørk hudfarge, og viste seg å være fra et EU-land. Den ene informanten fortalte at hen fikk en «magefølelse», og at hen «hadde sett hen [min anonymisering] før». Det hadde hen mest sannsynlig også. Gjennom søk i politiets loggsystem kunne vi se at personen hadde blitt kontrollert et tyvetalls ganger tidligere, og at vedkommende hadde flere lovbrudd registrert i sin historikk. Ved et annet tilfelle tok to av informantene en «prat» med en guttegjeng som sto i ring og snakket et språk fra Midtøsten. Informantene fortalte at de var fra politiet. Tonen var hyggelig, og de spøkte og lo sammen med guttene. De spurte om hvilket land de var fra, men ba ikke om ID. Juridisk kan en slik situasjon således ikke kategoriseres som en utlendingskontroll, eller en anholdelse, og den ble dermed ikke loggført

Oppsummering av resultatkapittel

At operative politifolk ofte verdsetter individuell, kroppsliggjort og uformell kompetanse er ikke nytt (Finstad, 2000). Samtidig kan en organisasjonskultur med vekt på erfaringsbasert kompetanse kunne føre til en differensiert utvelgelsespraksis på gaten, som ikke alltid tar den formen som informantene beskrev på intervju. Et eksempel er fokuset på kriminalitet og det å «fange gode fanger», som informantene ofte beskrev som førende for sin kontrollvirksomhet. I noen tilfeller observerte jeg eksempelvis at informantene oppsøkte personer som de fortalte at de ikke nødvendigvis mistenkte for konkrete kriminelle forhold. I andre tilfeller ble det initiert kontroll av personer som hadde begått et tilsynelatende lite lovbrudd, som manglende blinklys i en rundkjøring.

Funnene fra intervjuene og den deltakende observasjonen viser dermed at informantene arbeidet med utlendingskontroll på ulike måter. Utlendingskontroll og identifikasjon av ulovlige utlendinger var en komplisert prosess, og informantene hadde også ulik fartstid på feltet. Identifiseringsarbeidet informantene gjorde på gateplan var på den ene siden tett knyttet til overordnede rammer, som lovverk og styring i etaten. Analysen viser også at disse strukturelle rammene var noe som de fleste informantene hadde et ambivalent forhold til. Flere av informantene opplevde eksempelvis lovverket som utydelig og vanskelig å operasjonalisere i praksis. Noen mente at uklarheter rundt håndhevelsen av §21 kunne føre til færre kontroller, mens andre var bekymret for at forvirringen kunne føre til at det ble utført kontroller det ikke var hjemmel for. Mange uttrykte samtidig bekymring og frustrasjon for det de opplevde som urealistisk høye måltall, og at målstyring i seg selv bidro til å undertrykke og devaluere det kriminalitetsforebyggende perspektivet som informantene mente var viktig i politiarbeid.

På den andre siden hadde også informantenes personlige ønsker og verdier en effekt på hvordan de prioriterte og valgte ut personer for utlendingskontroll. Funnene viser eksempelvis at informantene ofte opplevde å stå i ulike etiske og moralske dilemmaer. Dette tok spesielt form av ambivalens knyttet til kontrollmetoden i seg selv, og refleksjoner rundt hvordan utlendingskontroll kunne oppleves for dem som kontrolleres. Det var også et sentralt funn at temaet samfunnsnytte og mening hadde såpass stor prevalens i det empiriske materialet. Selv om kriminalitetsforebygging selvsagt er sentralt for hele politisektoren, var det likevel interessant at det var dette informantene selv mente var driveren i deres arbeid. Likeså var det også et funn i seg selv at avdelingen i stor grad drev med patruljering og såkalt «stopp og sjekk» på gaten. Patruljevirkosomhet på utlendingsfeltet er som nevnt omstridt, blant annet på grunn av kontroverser rundt metodens effektivitet og anvendbarhet, både innad i politiet og innenfor visse forskningsmiljøer (Bowling & Phillips, 2007)

Diskusjon

Som offentlig forvaltningsorgan skal politietaten ivareta samfunnets interesser. Politiet skal påse at ro og orden opprettholdes, sikre at loven overholdes og etterforske rettskrenkelser. Som utlendingspoliti hadde informantene i denne studien en kompleks hverdag, med mange hensyn og viktige rammebetingelser å forholde seg til. Bronfenbrenner (1977) konseptualiserer individets relasjon til disse rammene som et hierarki av mikro-, meso, exo og makronivåer. Det er i samspillet og forhandlingen mellom disse rammene at individer forstår sine roller, hva de opplever som sine inn og utgrupper og hvor de konstruerer sin

sosiale identitet. Kunnskap om de kontekstuelle rammebetingelsene som informantene opplevde å forholde seg til var derfor relevant å utdype nærmere.

På *makronivå* sto politietaten ovenfor en opplevd trussel om terror (Politiets sikkerhetstjeneste, 2018), store utfordringer knyttet til migrasjon og forflytning av mennesker (Politiet, u.d, Justis, - og beredskapsdepartementet, 2018), samt en nasjonal samfunns, - og befolkningssammensetning i kontinuerlig endring. Ideologiske og kulturelle strømninger knyttet til hva som ble ansett som riktig og viktig var en stadig debatt, og må anses som en viktig del av informantenes virkelighet. Fra politisk hold opplevde informantene også et stort fokus på viktigheten av å uttransportere flest mulig utlendinger uten lovlig oppholdsgrunnlag. Dette var tydelig for dem både gjennom press på måltall og målstyring, men ikke minst eksemplifisert gjennom bilder av en tidligere justisminister som feiret måloppnåelse med kake i media.

På *exonivå* viser funnene at flere av informantene ønsket at publikum skulle ha tillit til dem som politi, men at de også opplevde tidvise anklager både fra publikum og media om rasisme og raseprofilering. Samtidig fortalte noen at de var ambivalente til skryt og ros fra publikum, spesielt dersom de opplevde at rosen hadde rasistiske undertoner. På *mikronivå* viser funnene at informantene opplevde et daglig press fra ledelsen om å «*levere tall*» i sin personlige statistikk på uttransporter. På *individnivå* fortalte informantene at de tok avstand fra det de opplevde at ledelsen og politikerne verdsatte, og noen argumenterte for at ledelsen verdsatte «*feil type arbeid*» og ikke «*evnet å gjenkjenne hva som var godt politiarbeid*». Som vist i funnene var også 11 av 12 informanter usikre på hva måltallet for inneværende år var på, til tross for det de opplevde som «*for mye fokus på måltall*».

Bronfenbrenner mener at individet må forholde seg til, forhandle mellom og samvirke innenfor alle disse kontekstene. Kontekstene hadde samtidig hvert sitt særpreg, og hver sine implisitte og eksplisitte kulturelle normer om hva som var viktig å prioritere på utlendingsfeltet. På denne måten kan en forstå både strukturelle, kulturelle og individuelle forhold som relevante for hvordan mine informanter jobbet med å identifisere utlendinger på gaten. Informantenes handlinger, prioriteringer, tanker og refleksjoner om utlendingskontroll bør således betraktes som et resultat av en kompleks forhandling mellom ulike kontekster.

Forhandling og fortolkning

Måten informantene fortolket og forhandlet mellom sosiale krav og forventninger fikk konsekvenser for hvordan de utøvet sin politigjerning. Som vist tidligere fant jeg at lovverket som styrte politiarbeidet opplevdes abstrakt og generelt, spesielt gjaldt dette utlendingslovens

§ 21. Ifølge informantene var § 21 en lovtekst som forutsatte at informantene selv operasjonaliserte hva tid, sted og situasjon betydde for dem. Dette gjorde det nødvendig for tjenestepersonene å tolke og forhandle mellom hvilke deler av konteksten de ønsket å vektlegge, og hva de selv opplevde som viktig i en konkret kontrollsituasjon på «gata». Informantene måtte altså bruke skjønn.

Skjønnsutøvelse, eller utøvelse av faglig skjønn, betraktes ofte som en forutsetning for behovstilpasning av tjenester (Molander & Terum, 2008). Skjønn er også viktig for å sikre fleksibilitet og individuell tilpasning, og at viktige omstendigheter tas i betraktning (Kirkebøen, 2013). Samtidig kan skjønnsvurderinger, og handlinger basert på disse, være preget av implisitte og dels intuitive responser. Slike handlinger baserer seg også ofte på taus kunnskap, og ifølge Camerer & Johnson (1991), vil faglige beslutninger foretatt på bakgrunn av erfaring ikke alltid være rasjonelle. Betingelsene for erfaringslæring er blant annet at en som tjenesteperson får tilbakemelding på nøyaktig hva det var en gjorde feil, og en slik tilbakemelding var det svært sjelden mulig å få for mine informanter.

I mangel på konkrete og tydelige rammer for fortolkning og anvendelse av utlendingsloven ble det dermed viktig for informantene å ha et godt utviklet «skjønn», i dette tilfellet forstått som «magefølelse» eller «politiblikk». Finstad (2000) beskriver politiblikket som et mistankebasert blikk, utviklet gjennom erfaring og kjennskap til hvordan virkeligheten på «gata» ser ut. Ifølge informantene fanget deres politiblikk (og magefølelse) opp uregelmessigheter og avvik, og det rettet seg mot personer som utviste «*unormal atferd*», eller som fremsto på en «*rar*» måte. Det kan dermed være nyttig å forstå informantenes politiblikk som en type kulturell kompetanse som konstruerer, definerer og filtrerer bort det «normale», til fordel for det «unormale», når de er på patrulje. Slik gir det også mening å reflektere rundt bruken av politiblikket og konstruksjonen av det normale og unormale som en måte å skape mening i et komplekst gatebilde, og en sammensatt politihverdag preget av stort handlingsrom og autonomi.

Skjønnsutøvelse og hva som utløste magefølelsen må således ses i relasjon til den enkelte polititjenestepersons lesning av en konkret situasjon. Håndhevelsen av lov og policy må tilpasses og justeres etter den sosiale konteksten de til enhver tid befinner seg innenfor, og deres egen fortolkning av denne. Utlendingskontroll fremstår dermed som en praksis med et relativt stort handlingsrom for informantene, hvor bruken av skjønn oppleves som en naturlig del av informantenes verktøykasse. På denne måten la også handlingsrommet til rette for at informantene kunne jobbe med saker de selv opplevde som tilfredsstillende og meningsfulle.

Handlingsrom og opplevelse av mening

Det meningsfulle politiarbeidet var et sentralt tema som alle informantene uoppfordret reflekterte rundt både på patruljer og gjennom intervjuer. Konstruksjonen av skillet mellom saker av lav og god kvalitet var spesielt interessant i denne sammenhengen, fordi det fortalte noe om at informantene synes å forhandle mellom hva som var godt politiarbeid, og hvilke verdier en «god» polititjenesteperson burde ha.

Nøyaktig hva som opplevdes meningsfullt var variert, men et fellestrekk var at informantene ønsket at arbeidet skulle være kriminalitetsforebyggende, og verdifullt for samfunnet. Samtidig var det også en grad av ambivalens knyttet til rammene som utlendingskontroll ble utført innenfor. Bauman (1998) mener at mennesker er ambivalente til valgsituasjoner dersom det finnes to regelsystemer som fremstår som dikotomiske, slik at å følge det ene også innebærer å bryte med det andre ([i Oddli & Kjøs, 1998]).

Polititjenestepersonene vurderte ikke alltid politiets formelle krav og målsetninger som identisk med sine egne mål og verdier. Forventningene informantene hadde til seg selv og andre medarbeidere knyttet seg i stedet til de mer «lokale» forhold innad i avdelingen, altså på mikro-, - og mesonivå. For dem innebar dette å gjøre kvalitativt «*godt politiarbeid*», og et ønske om å fange «*gode fanger*». Fanger som også de andre kollegaene ville kategorisere som gode. Dette stemmer også overens med tidligere nordiske studier av politiet, som viser at individuelle verdier ofte bidrar til å forme og påvirke politiets arbeidsmetodikk (hvilke prioriteringer politifolk har, og at disse prioriteringene fører til ulike varianter av politiarbeid (Graner, 2014, Hellesø-Knutsen, 2013, Finstad 2000)). Det kan således være interessant å spørre seg om bakgrunnen for informantenes ambivalens kan være at de opplevde krav, forventninger og normer knyttet til deres makro og exo-nivåer som motstridende med egne ønsker og behov, og dermed kategoriserte dem som irrelevante, eller lite meningsfulle. I lys av overnevnte diskusjon kan det dermed være nyttig å betrakte informantenes verdier og meningskonstruksjon i lys av hvordan operative politifolk generelt beskriver sine etiske og verdimeslige prioriteringer.

Sosial identitet og tillit til politiet

Å være politi betyr at en er en del av et yrke, eller en profesjon. Denne profesjonen forbindes samtidig med visse kulturelle forestillinger om hva det vil si å være politi, altså en sosial identitet. Sterke sosiale identiteter kjennetegnes av en opplevelse av stolthet i tilknytning til en gruppes sosiale status, og ens egen følelse av respekt og status innad gruppen (Bradford, 2014). Som fullt integrert medlem i en organisasjonskultur bør en

samtidig sette pris på og identifisere seg med de verdier og sosialt betingede normer som konstrueres som riktig innenfor akkurat denne kulturelle konteksten. «*Organizational socialization is the process by which an individual comes to appreciate the values, abilities, expected behaviors, and social knowledge essential for assuming an organizational role and for participating as an organizational member*» (Louis 1980, s, 229). En studie av politiet i England viste blant annet at polititjenestepersoners opplevelse av legitimitet i sin rolle som politi, i stor grad var avhengig av at de opplevde en positiv identifikasjon med politiet som organisasjon (Bradford & Quinton, 2014).

Norske studier av politikultur og politifolks motiver for politiarbeid, viser at de ofte har et sterkt ønske om å «*hjelp andre, forebygge kriminalitet*» og å innta en «*rolle som faktisk betyr noe i og for samfunnet*» (Winnæss & Helland, 2014). En studie av norske politistudenter viste også at studentenes motivasjon kunne oppsummeres som et overordnet ønske om å «*skape trygghet og sikre at folk føler seg trygge, og [at] de vil hjelpe folk i vanskelige situasjoner*» (Winnæss & Helland, 2014, s, 103). Andre studier har vist at politifolk var opptatt av å inngi til tillit, og at en tillitsrelasjon til publikum var noe som polititjenestepersoner ofte opplevde som viktig (se for eks. Berge, 2015). Studier fra USA og Storbritannia viser imidlertid at politiet i mange tilfeller strever med å opprettholde publikums tillit, spesielt i forbindelse med «tilfeldige» utlendingskontroller. At politiet betraktes som respektfulle og rettferdige er viktig for å sikre legitimitet til det juridiske systemet, og ikke minst publikums opplevelse av tilhørighet, tillit og medborgerskap (Tyler, 1990, Haller, et al., 2018).

Samtidig kan det diskuteres hvor sammenlignbar norsk og amerikansk kontekst er (Thomassen, 2013). Selv om norske politivitenskapelige studier viser at politifolks egne verdsett og normer påvirker deres prioriteringer og valg, og dermed også deres relasjon til publikum, er politiet i en særstilling her i Norge (Franko og Gundhus 2015, Loftus 2009, Reiner 2010). Politiet som etat nyter generelt høy grad av tillit hos nordmenn, også sammenlignet med andre etater (Wollebæk, Enjolras, Steen-Johnsen, & Ødegård, 2012). Thomassen og Kääriäinen (2016) finner blant annet at 70 % av publikum som var gjenstand for politiinitiert kontakt var fornøyd med politiets behandling. Årsaken til dette kan for eksempel handle om at de fleste som er i kontakt med politiet i Norge opplever at politifolk opptrer upartisk, rettferdig og høflig (Hough, Jackson, Bradford, Myhill, & Quinton, 2010; Lind & Tyler, 1988). Det kan også komme av en generell tillit til institusjoner i Norge, som også innbefatter politiet (Thomassen og Kääriäinen 2016).

Det å være et politi som publikum kunne ha tillit til var viktig også for mine informanter. Funnene fra denne studien indikerer samtidig at informantene ikke opplevde at deres politiroлле nødvendigvis var i tråd med den typiske «hjelperollen» som de mente ordenspolitiet hadde ovenfor befolkningen. Flere av informantene reflekterte også rundt potensielle skadevirkninger av utlendingskontroll. Spesielt gjaldt dette tillitsrelasjonen mellom politiet og sårbare minoriteter. Dette var bekymringer som flere av informantene antok at ordenspolitiet ikke behøvde å reflektere rundt i like stor grad.

«Folk skjønner ikke hvor viktig dette arbeidet er»

Hvis en legger Goffmans (1978) rollebegrep til grunn kan en tenke seg at informantene ikke opplevde å oppfylle de uskrevne reglene og forventningene knyttet til den tradisjonelle «hjelperollen» som de mente politiet hadde. Mange følte for eksempel at de måtte forsvare sitt valg av yrke og praksis, fordi «folk [ikke] skjønner hvor viktig dette arbeidet er». Dette kom spesielt til uttrykk når informantene snakket om hvordan utlendingskontroll ble oppfattet av utenforstående. Funnene antyder på denne måten at informantene noen ganger opplevde en konflikt mellom sitt eget ønske om å bety noe godt for andre, og andres opplevelse av deres virksomhet som utlendingspoliti.

Samtidig er det ikke bare verdier og normer som avgjør om mennesker opplever seg som del av en sosial gruppe. Det kan også ha betydning at utenforstående anerkjenner gruppemedlemskapet. Informantene benyttet seg eksempelvis ikke av politiets uniformer når de var på patrulje. Dette kan ha gjort det utfordrende for dem å identifisere seg med ordenspolitiets sosiale identitet, både fordi publikum ikke gjenkjente dem som politi, men også fordi politiuniformen i seg selv kan forstås som et viktig symbol for konstruksjonen av gruppeidentitet.

I tillegg til å fremstå som samfunnets beskyttere og hjelpere, symboliserer også politiet og politiuniformen autoritet og makt, både direkte og indirekte. Politiet er i seg selv et maktapparat, og de er forvaltere av det sivile samfunnets eneste legitime voldsmonopol. Makt er samtidig en relasjon, og symbolsk makt kan være vel så effektivt som fysisk makt (Weber, 2005). Som identitetssymbol kan uniformen synliggjøre og tydeliggjøre maktrelasjonen mellom politi og publikum, og den konstruerer en avstand mellom uniformsberere og uniformsløse.

Samtidig kan uniformen også sies å fungere som et beskyttende skjold, spesielt i situasjoner som kan oppleves som ubehagelige eller krenkende for tjenestepersonen. Som Sollund (2007) sier det: «*det er uniformen som krenkes, ikke politibetjenten selv*» (s, 325).

Dette «skjoldet» hadde ikke informantene, noe som ble tydelig i situasjoner der informantene fortalte at de hadde opplevd anklager fra publikum om rasisme og raseprofilering.

«Den gode fangen» og den gode polititjenestepersonen

Tillit og anerkjennelse fra publikum var viktig for informantene. I tråd med Graners (2014) idealtipe «det legalistiske perspektiv» kunne informantene ha betraktet seg selv som suksessfulle dersom et stort nok antall personer enten ble bortvist eller utvist fra landet, uavhengig av årsaken til at utlendingen ikke hadde oppholdsgrunnlag. De kunne altså ha fokusert på statistikk og måltall. Men det var ikke dette mine informanter synes var viktig. Det var ikke nok å utvise turister uten turistvisum, muligens fordi utvisning av såkalte «*dårlige*» fanger ikke bidro til noen positiv selvfølelse. Positiv selvfølelse synes en å få dersom en gjorde arbeid som var i tråd med de kollektive og sosiale normene om hva det ville si å være en «god» polititjenesteperson.

Dette ble eksemplifisert gjennom de konkrete tegnene de var opptatt av på patrulje. Som vist gjennom funnene var for eksempel oppsøkende atferd, eller tilsynelatende formålsløs vandring, noe som spesielt kunne fange informantenes oppmerksomhet. Likeså var de opptatt av såkalte «nark-telefoner», og klær de mente var typiske for innenfor visse kriminelle miljøer. I forhold til fokuset på kjønn, da spesielt menn, var begrunnelsene mange, men hadde det til felles at informantene av ulike årsaker opplevde det som mer sannsynlig at menn var ulovlige utlendinger, og at menn oftest begikk alvorlig kriminalitet. Når det gjelder hudfarge og etniske markører, var de fleste informantene tydelige på at disse tegnene alene ikke vekket deres interesse, eller magefølelse. Både observasjonsdata og analysen av intervjuene viste også at det informantene anså som avgjørende for å initiere en utlendingskontroll, var tegn på kriminell atferd. Det som fremsto som viktig for samtlige informanter var således at de skulle pågripe og uttransportere de «*ordentlig kriminelle utlendingene*». De «gode fangene».

Selv om informantene ikke identifiserte seg med ordenspolitiets *sosiale identitet* som «hjelpere», tok de altså ikke avstand fra denne identiteten. Kanskje fordi dette også ville innebære å ta avstand fra den positive rolleforståelsen og tilliten som generelt tillegges politiet i Norge. Det kan dermed tenkes at informantene kan ha opplevd en form for kognitiv dissonans i forbindelse med sin rolle som utlendingspoliti. Denne dissonansen synes å oppstå som en konsekvens av hvordan deres praksis ble oppfattet av andre, og førte til et behov for å mediere mellom holdning og handling, og utføre handlinger som var i tråd med deres egen overbevisninger om hva som var godt politiarbeid. En type politiarbeid som publikum kunne ha tillit til.

Konstruksjonen av «den gode fangen» kan dermed ha fungert som en måte å mediere mellom ønsket om å være «god», og en (i visse tilfeller) kontroversiell rolle som utlendingspoliti. Søken etter personer som drev med alvorlig kriminalitet var viktig for dem fordi de ønsket å drive med kriminalitetsforebygging. Ved å «fange gode fanger» kunne informantene forhandle om sin sosiale identitet som utlendingspoliti, og konstruere en rolle som skulle bringe dem nærmere den tradisjonelle og tillitsskapende politirollen som «hjelper». Funnene antyder således at informantenes fokus på «den gode fangen» kan ha fungert som en strategi, eller en løsning, på den kognitive dissonansen. Det å fange gode fanger hadde således en viktig funksjon, fordi det tillot informantene å utøve jobben sin på en måte på som i størst mulig grad ivaretok den positive politiidentiteten, innenfor rammene av oppdraget de var blitt gitt.

Avsluttende refleksjoner

Informantene i denne studien må betraktes som aktive og meningskonstruerende aktører. De var selv en del av den konteksten de som politifolk opererte innenfor når de valgte ut kontrollobjekter på gaten. Oppdraget var gitt, men rammevilkårene åpnet likevel for forhandling, fortolkning, og at informantene kunne følge sine egne motivasjoner. Dette førte til at skjønnsutøvelse og den enkelte polititjenestepersons erfaringskunnskap ble viktig, fordi dette på mange måter fremsto både som et verktøy og styringsprinsipp når det gjaldt hvem informantene valgte å kontrollere. Derfor fikk dette også konsekvenser for hvordan de forsto sin egen politirolle.

Utstrakt bruk av skjønn og magesfølelse kan samtidig føre til en praksis som på mange måter kan fremstå individualisert. Skjønnsmyndighet kan også misbrukes, og oppfattes som vilkårlig for publikum og andre utenforstående. I Norge står likebehandlingsprinsippet sterkt, og alle borgere har krav på å bli behandlet likt (Diskrimineringsloven, 2013). Publikum som opplever å være gjenstand for utlendingskontroll kan imidlertid oppleve seg diskriminert, og i møtet med politiet kan tilliten mellom politi og publikum reduseres eller skades. Skjønnsutøvelse og taus kunnskap i politiet kan dermed havne i et spenningsforhold til publikums forventning om likebehandling, spesielt fordi skjønnsvurderinger i utlendingskontroll vanskelig lar seg etterprøve.

En kan i denne sammenhengen spørre seg om tydeligere krav, prioriteringer, og ikke minst operasjonalisering av § 21 og oppdraget generelt, kunne ha bidratt til en mer standardisert og strømlinjeformet praksis på utlendingsfeltet. Slik kunne en gjort den tause kunnskapen eksplisitt. Likeså kan en også tenke seg at tydelige «risikoindikatorer» og

konkretiseringer av hva tid, sted og situasjon skal bety, kunne skjøvet det individuelle ansvaret med fortolkning og forhandling bort fra den enkelte polititjenesteperson, og over på systemnivå, som eksempelvis jurister, politikere og ledere.

I lys av mine funn kan det samtidig være interessant å reflektere rundt potensielle konsekvenser av en mer tydelig operasjonalisering. Innsnevring av handlingsrommet ville muligens ført til at tjenestepersonene ville oppleve å ha mindre ansvar for eventuelle feilskjær i arbeidet, noe som kunne bety at det ikke lengre var behov for å forhandle om positiv sosial identitet. På den andre siden kunne en også risikere at tjenestepersonene ikke lengre opplevde å ha den samme *muligheten* til å tillegge jobben sin mening, og at den positive sosiale «politiidentiteten» ville fremstå som enda mer fjern og uopnåelig. Det kan også tenkes at dette ville ført til ytterligere usikkerhet og kognitiv dissonans, fordi det ikke lengre vil være mulig å utføre politiarbeid som var i tråd med deres motivasjon om å være publikums «hjelper» og «beskytter».

Konklusjon

Hensikten med denne studien har vært å oppnå innsikt i politiets utvelgelsesprosess når de gjorde utlendingskontroll på gaten. Gjennom å fokusere på det polititjenestepersonene selv vektla som viktig i denne prosessen, hadde jeg ambisjoner om å fremskaffe nyttige funn som kunne bidra til å gi en forståelse for hvordan politiet selekterte ut sine kontrollobjekter.

Studiens rammer var avgrenset av den overordnede problemstillingen, og de to underordnede forskningsspørsmålene: «Hva anser polititjenestepersoner hos utlendingspolitiet som avgjørende i sitt arbeid med å identifisere ulovlige utlendinger på gaten?», «Hvilken betydning har ønsker og verdier hos den enkelte tjenesteperson for utvelgelsesprosessen og identifikasjon av kontrollobjekter på gaten?» Og «Hvilke praktiske konsekvenser får verdimesige prioriteringer for utvelgelsen i en kontrollsituasjon?»

Jeg har gjennom presentasjonen av min undersøkelse og diskusjon av funn, vist at informantenes praksis rundt utvelgelsen av kontrollobjekter var preget av en forhandling mellom ulike verdimesige perspektiver og prioriteringer. Lovverket informantene støttet seg på åpnet for, og forutsatte, fortolkning, noe som skapte rom for en stor grad av autonomi i rollen som utlendingspoliti. Mangel på konkret operasjonalisering av lovverk, samt begrenset opplæring i utlendingskontroll på Politihøgskolen, førte i sin tur til at politifolkene opplevde sitt eget «politiblikk» og «magefølelse» som noen av de viktigste vurderingsverktøyene de hadde når de var på patrulje.

Mens politikere og ledere forventet at måltall skulle nås, pekte informantene på at publikum forventet et hjelpende politi som skulle behandle dem likt og rettferdig. Ofte ble disse kravene fra andre, til dels utenforstående gruppene, forstått som motsetninger som vanskelig kunne oppnås på en og samme tid. Dette førte til at informantene måtte velge selv hvor lojaliteten deres skulle ligge, og hvilke krav og forventninger de skulle oppfylle.

I tråd med tidligere forskning fant også jeg at informantens egne prioriteringer ofte var betinget av det informantene opplevde som godt og samfunnsnyttig politiarbeid. De ønsket å forebygge kriminalitet, og dette mente de at kunne oppnås innenfor rammene av utlendingskontroll, dersom de fokuserte på å fange de «mest kriminelle» utlendingene. Valg og avgjørelser om å kontrollere en person, eller ikke å kontrollere, var således betinget av hvorvidt informanten opplevde en potensiell utlending som en «god fange». Informantenes ønsker og verdier synes dermed å være avgjørende for hvilke personer de valgte å kontrollere på gaten.

Prioriteringen om å pågripe gode fanger kan samtidig ses i lys av forestillinger knyttet til den tradisjonelle politirollen generelt. Informantenes valg av kontrollobjekter fremsto ikke utelukkende som resultatet av personlige preferanser; det synes også å være et uttrykk for et ønske om å identifisere seg med ordenspolitiets sosiale identitet, og det de mente kjennetegnet en god og flink polititjenesteperson. Fordi informantene ikke nødvendigvis opplevde at andre anerkjente deres opplevde sosiale identitet som «hjelpere», synes det å oppstå et behov for å konstruere betydningen av utlendingskontroll på en måte som opplevdes meningsfull for dem. Gjennom å tolke og forhandle mellom de ulike betydningene av utlendingskontroll, trakk informantene veksler på de verdiene og normene de opplevde som viktig og riktig. På denne måten kunne de tillegge sin virksomhet, og virkelighet, mening.

Implikasjoner for fremtidig forskning

Ved å flytte fokus fra hva publikum og de personene som blir kontrollert av politiet tror er årsaken til at de blir kontrollert, til å undersøke hva politifolk selv anser som avgjørende, har jeg funnet at betydningen av personlige og kollektive prioriteringer var noen av de viktigste årsakene for politiets valg av kontrollobjekter på gaten.

Funnene kan ha relevans utenfor denne konkrete kontekstens rammer på to måter. For det første kan denne masteroppgaven være interessant for Justis- og beredskapsdepartementet og Politidirektoratet fordi den kan bidra med ytterligere innsikt i hvordan oppdraget i denne sammenhengen operasjonaliseres i praksis, og for å forstå hvilken rolle politiske prioriteringer

og måltall hadde for informantene og det praktiske politiarbeidet. Ved å ta slik innsikt og kunnskap i bruk kan de som offentlige etater legge til rette for at en gjennom fremtidige planer og prosesser tar hensyn til hvordan utlendingspolitiet synes å tolke og gjennomføre sitt oppdrag.

På den andre siden har jeg gjennom studien utforsket deler av praktisk politiarbeid som med fordel kan belyses gjennom flere studier og forskning. Politiarbeid, forstått som symbolske og sosialt konstruerte praksiser, vil nødvendigvis produsere og reprodusere en rekke verdier og holdninger. Temaer knyttet til kommunikasjonsstrategier, symbolbruk og konstruksjonen av utlendingen som «den andre» ser jeg på som spesielt interessante i denne sammenhengen.

Fordi sosial identitet synes å være en faktor i operasjonaliseringen av informantenes oppdrag i denne studien, kunne det også være interessant med en studie som hadde beveget seg dypere i hvordan endringsprosesser og strategier blir håndtert i politiet, og hvordan en kunne tatt i bruk samfunnspsykologisk kunnskap om gruppepsykologi og sosial identitet gjennom slike prosesser.

Referanseliste

- Aronson, E. (1999). Dissonance, hypocrisy, and the self-concept. I (Red) Harmon-Jones, E. & Mills, J. (1999). *Cognitive dissonance: Progress on a pivotal theory in social psychology* (s. 103-126). Washington, DC: American Psychological Association.
- Auglend, R.L., Mæland, H.J. & Røsandhaug, K. (2004). *Politirett*. Oslo: Gyldendal.
- Baumeister, R.F. (1993). *The Self-esteem puzzle of low self-regard*. New York: Plenum press
- Berge, S. (2015). *Et politiblikk på tillit: En studie av politiets publikumsrettede tillitsarbeid*. (Masteroppgave). Politihøgskolen: Oslo
- Bjørger, T. & Myhrer, T. (2008). *Forskningsetisk veileder for Politihøgskolen*. Politihøgskolen.
- Bowling, B. (1998). *Violent Racism: Victimization, Policing and Social Context*. Oxford: Clarendon Press.
- Bowling, B., & Phillips, C. (2007). *Disproportionate and Discriminatory: Reviewing the Evidence on Police Stop and Search*. *Modern Law Review*, 70(6), 936–961.
<https://doi.org/10.1111/j.1468-2230.2007.00671.x>
- Bowling, B. & Weber, L. (2011). *Stop and search in global context: An overview*. *Policing and Society*, 21(4), s. 480-488. <https://doi.org/10.1080/10439463.2011.618735>
- Bradford, B. (2017). *Stop and search and police legitimacy*. London: Routledge.
- Bradford, B. & Loader, I. (2016). Police, crime and order. The case of stop and search. I: (red) Bradford, B., Jauregui, B., Loader, I., & Steinberg, J. (2016). *Handbook of Global Policing*. London: Sage. s. 241-260
- Bradford, B., Murphy, K., & Jackson, J. (2014). *Officers as mirrors: Policing, procedural justice and the (re)production of social identity*. *British Journal of Criminology*, 54(4), 527–550. doi: <http://dx.doi.org/10.1093/bjc/azu021>
- Bradford, B. & Quinton, P. (2014). *Self-legitimacy, police culture and support for democratic policing in an English constabulary*. *British journal of criminology*, 54(6), 1023-1046.
<https://doi.org/10.1093/bjc/azu053>
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). *Using thematic analysis in psychology*. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), s. 77-101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Brinkmann, S. & Kvale, S. (2005). *Confronting the ethics of qualitative research*. *Journal of constructivist psychology*, 18(2), s. 157-181.
<http://dx.doi.org/10.1080/10720530590914789>
- Bronfenbrenner, U. (1977). *Toward an experimental ecology of human development*.

- American psychologist, 32(7), 513. <http://dx.doi.org/10.1037/0003-066X.32.7.513>
- Brown, J. D. & Mankowski, T. A. (1993). *Self-esteem, mood, and self-evaluation: Changes in the way you see you*. Journal of Personality and Social Psychology, 64, 42, 1430.
- Camerer, C. F. & Johnson, E. J. (1991). The process-performance paradox in expert judgment: How can experts know so much and predict so badly? In K. A. Ericsson & J. Smith (Eds.), *Towards a general theory of expertise: Prospects and limits*. s. 195-217. New York: Cambridge Press.
- Carter, M. J., & Fuller, C. (2015). *Symbolic interactionism*. Sociopedia.isa, 1 s. 1-17.
- Clarke, V., Braun, V., Hayfield, N. (2015). Thematic Analysis. I Smith, J.A. (Red.) (2015). *Qualitative Psychology: A Practical Guide to Methods*. London: Sage.
- Chryssochoou, X. (2004). *Cultural diversity: Its social psychology*. Oxford. Blackwell.
- Cooley, C.H. (1902). *Human nature and the social order*. New York: Charles Schribner and sons.
- Diskrimineringsloven (2013). *Lov om forbud mot diskriminering på grunn av etnisitet, religion og livssyn*. (LOV-2005-06-03-33) Hentet fra: <https://lovdata.no/dokument/LTI/lov/2013-06-21-60>
- Dunn, K. (2010). Kap. 6: "Interviewing" i (red.) Hay, I. (2010) *Qualitative Research Methods in Human Geography* s. 101-137. Canada: Oxford University Press
- ECRI (2009). *ECRI REPORT ON NORWAY*. Hentet fra: <https://rm.coe.int/fourth-report-on-norway/16808b597a>
- European Parliament. (2016). *Regulation (EU) 2016/1624 of the European Parliament and the Council of 14 September 2016 on the European Border and Coast Guard*. Hentet fra: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32016R1624>
- Fangen, K. (2010). *Deltagende observasjon*. 2. utgave. Bergen: Fagbokforlaget.
- Fares, N. (2011). *Innvandrerblikket: En studie av unge menns opplevelse med stopp og sjekk*. (Masteroppgave). Universitetet i Oslo: Oslo
- Festinger, L. & Carlsmith, J. M. (1959). *Cognitive consequences of forced compliance*. Journal of Abnormal and Social Psychology, 58(2), 203–210. doi: 10.1037/h0041593
- Gardiner, H. & Kosmitzki, C. (2008). *Lives across cultures. Cross-cultural human development*. Boston: Allyn & Bacon.
- Gergen, K. J. (1985). *The Social Constructionist Movement in Modern Psychology*. American Psychologist, 40, 266-275. doi:10.1037/0003-066X.40.3.266
- Gergen, K.J. (2009). *An invitation to social Construction*. London: Sage.
- Granér, R. (2014): *Selvstendige sheriffer eller lojale byråkrater – om patruljerende politis*

- Yrkeskultur. I: Larsson, P., Gundhus, H. I. O., & Gråner, R. (red.) (2014): *Innføring i politivitenskap*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Goffman, E. (1978). *The presentation of self in everyday life*. London: Harmondsworth.
- Grimen, H. & Molander, A. (2008). Profesjon og skjønn. I A. Molander & LI Terum (2008) (red) *Profesjonsstudier*. Oslo: Universitetsforlaget, 179-197.
- Guiraudon, V. (2018). *The 2015 refugee crisis was not a turning point: Explaining policy inertia in EU border control*. *European Political Science*, 17(1), s. 151-160.
<https://doi.org/10.1057/s41304-017-0123-x>
- Gundhus, H. O. I. (2007). *Suksesskriterier for godt politiarbeid*. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskap*. 94(2), s. 160-176
- Gundhus, H. O. I. (2016). *Å målstyre skjønnsutøvelse: profesjonalisering av politiets utlendingskontroll*. *Sosiologi i dag*, 46(1). s. 54-76
- Gundhus, H.O.I. (2017). *Discretion as an obstacle: Police culture, change, and governance in a Norwegian context*. *Policing: A Journal of Policy and Practice*. ISSN 1752-4512. 11(3), s 258- 272. doi: 10.1093/police/pax012
- Gundhus, H. O. I., Talberg, N., & Wathne, C. (2018). Konturene av en ny politirolle. Politiansattes erfaringer med nærpolitireformen. I: Sørli, V. L. & Larsson, P. (Red). (2018) *Politireformer: Idealer, realiteter, retorikk og praksis*. Oslo: Cappelen Akademiske.
- Haller, M.B., Solhjell, R., Saarikkomäki, E., Kolind, T., Hunt, G., Wästerfors, D. (2018). *Minor harassments: Ethnic minority youth in the Nordic countries and their perceptions of the police*. *Criminology & Criminal Justice*. s. 1-18.
- Hellesø-Knutsen, K. (2013). *Jakten på risiko: Vurderinger, følelser og valg hos patruljerende politi*. University of Stavanger, Norway.
- Holmberg, L., & Kyvsgaard, B. (2003). *Are Immigrants and Their Descendants Discriminated against in the Danish Criminal Justice System?* *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 4(2), 125–142.
<https://doi.org/10.1080/14043850310020027>
- Hough, M., Jackson, J. & Bradford, B. (2013). Legitimacy, trust and compliance: An empirical test of procedural justice theory using European Social Survey. I J. Tankebe & A. Liebling (Red.), *Legitimacy and criminal justice: An international exploration* (s. 326–352). Oxford: Oxford University Press.
- Hough, M., Jackson, J., Bradford, B., Myhill, A., & Quinton, P. (2010). *Procedural Justice*,

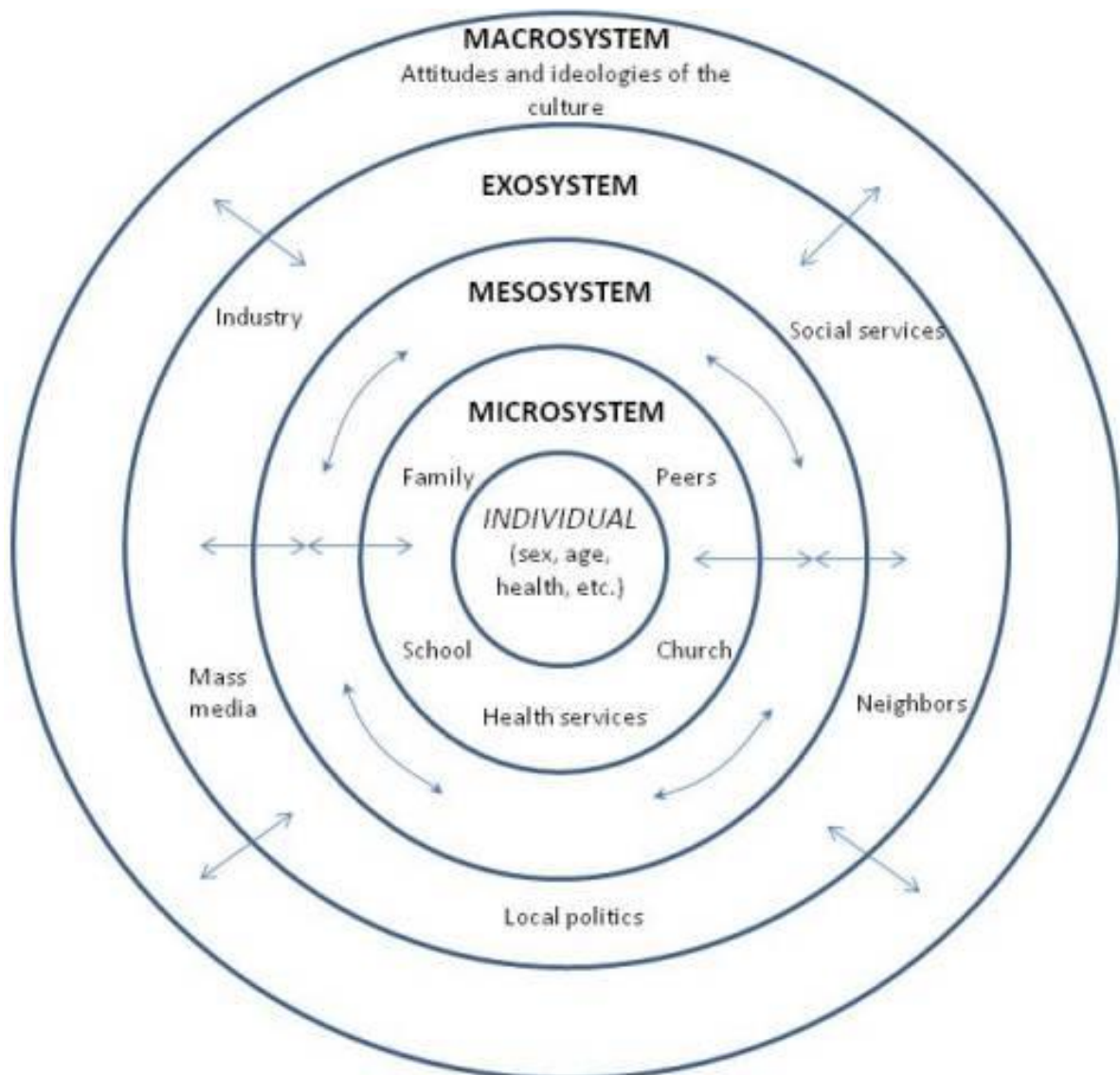
- Trust, and Institutional Legitimacy*. Policing, 4(3), s. 203–210. doi:
<http://dx.doi.org/10.1093/police/paq02>
- Johansen, N. B., Ugelvik, T., & Aas, K. F. (Red.). (2013). *Krimmigrasjon?: den nye kontrollen av de fremmede*. Universitetsforlaget: Oslo
- Justis- og beredskapsdepartementet. (2018). *Tildelingsbrev 2018. Politidirektoratet*. Hentet fra:
<https://www.regjeringen.no/contentassets/80197702ddb144e8a016a040e656751f/tidelingsbrev-2018-politidirektoratet.pdf>
- Kaplan, H. B. (1980). *Deviant behavior in defense of self*. New York: Academic Press
- Kirkebøen, G. (2007). Skjevheter i fagfolks skjønn: Hvordan kan beslutningstaking forbedres? I: Sunnevåg, K. (2007) (red.) *Beslutninger på svakt informasjonsgrunnlag Tilnærminger og utfordringer i prosjekters tidlige fase*. Concept rapport Nr 17. NTNU: Trondheim
- Kirkebøen, G. (2013). Kan vi stole på fagfolks skjønn? I Molander A. og Smeby J.C. (red.) (2013). *Profesjonsstudier II*. Oslo: Universitetsforlaget
- Kohut, H. (1971). *The analysis of the self: a systematic approach to the psychoanalytic treatment of narcissistic personality disorders*. New York: International Universities Press
- Kriminalomsorgsdirektoratet (2017). *Kriminalomsorgens årsstatistikk - 2017*. Hentet fra:
<https://www.kriminalomsorgen.no/statistikk-og-noekkeltall.237902.no.html>
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju* (3. utgave). Oslo: Gyldendal Akademisk
- Lind, E. A. & Tyler, T. R. (1988). *The social psychology of procedural justice*. New York: Plenum Press.
- Louis, M. R. 1980. "Surprise and Sense Making: What Newcomers Experience in Entering Unfamiliar Organizational Settings." *Administrative Science Quarterly* 25(2):226.
- Malterud, K. (2002). *Kvalitative metoder i medisinsk forskning-forutsetninger, muligheter og begrensninger*. Tidsskrift for Den Norske Legeforening, 122, 2468-2472.
doi:2389125548
- Molander, A. (2013). Profesjonelt skjønn i velferdsstaten: mekanismer for ansvarliggjøring. I Molander, A. & Smeby, J. (Red.), *Profesjonsstudier II*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Molander, A. & Terum, L.I. (2008). Profesjonsstudier: en introduksjon. i *Profesjonsstudier* (s. 13–27). Oslo: Universitetsforlaget.

- Murray, K. (2014). *Stop and search in Scotland: An evaluation of police practice*. SCCJR report, 1, 2014.
- Nelson, G., & Prilleltensky, I. (2010). *Community psychology: In pursuit of liberation and well-being*. Macmillan International Higher Education.
- Oddli, H. W. & Kjøs, P. (1998). *Psykologien og vitenskapen*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Politiet (u.d). *Hvor mange oppholder seg ulovlig i Norge?*. Hentet fra: <https://www.politiet.no/om/organisasjonen/sarorganene/politiets-utlendingsenhet/hvor-mange-oppholder-seg-ulovlig-i-norge/>
- Politidirektoratet. (2016). *Grensekontrollrundskrivet RS 2016/009*. Hentet fra: <https://www.nidsenter.no/fag/juss/rundskriv/>
- Politiets sikkerhetstjeneste. (2018). *Trusselvurdering 2018*. Hentet fra: <https://www.pst.no/trusselvurdering-2018/>
- Politi-loven (1995). *Lov om politiet*. (LOV-2018-06-15-38). Hentet fra: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1995-08-04-53?q=Lov%20om%20politiet>
- Prilleltensky, I. (1989). *Psychology and The Status Quo*. American Psychologist, 44. s. 795-802. doi:10.1037/0003-066X.44.5.795
- Regjeringen. (2018a). *Retur, utvisning og bortvisning fra Norge*. Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/no/tema/innvandring/innsikt/retur/id2343455/>
- Regjeringen. (2018b). *Schengen- og Dublin-samarbeidet*. Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/no/tema/innvandring/innsikt/schengen--og-dublin-samarbeidet/id578315/>
- Reiner, R. (2010). *The Politics of the Police*. Oxford: Oxford University Press
- Schjødt, B., & Skutle, A. (2013). *Fremveksten av samfunnspsykologien i Norge: Fra kritisk korrektiv til et alternativ i posisjon*. Tidsskrift for Norsk Psykologforening, 50(5), 412–418
- Schibbye, A.L.L. (1992). *Familie, tvang og mulighet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Sheeran, P. (2002). *Intention—Behavior Relations: A Conceptual and Empirical Review*. European Review of Social Psychology, 12:1, side 1-36
- Smith, J.A. (Red.) (2015). *Qualitative Psychology: A Practical Guide to Methods*. London: Sage
- Sollund, R. (2006). *Racialisation in police stop and search practice - The Norwegian case*. Critical Criminology, 14(3), 265–292. <https://doi.org/10.1007/s10612-006-9012-2>
- Statistisk sentralbyrå. (2017). *Rekordmange nyankomne enslige mindreårige flyktninger*. Hentet fra: <https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/rekordmange-nyankomne-enslige-mindrearige-flyktninger>

- Statistisk sentralbyrå. (2018). *Tre av fire straffede er menn*. Hentet fra:
<https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/tre-av-fire-straffede-er-menn>
- Tajfel, H. (1981). *Human groups and social categories*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tajfel, H. (1982). *Social identity and intergroup relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Thagaard, T. (2013). *Systematikk og innlevelse: en innføring i kvalitativ metode* (Vol. 4). Bergen: Fagbokforlaget.
- Thomassen, G. (2013). *Corruption and Trust in the Police: A Cross-country Study*. *European Journal of Policing Studies*, 1(2), 153–169.
- Thomassen, G., & Kääriäinen, J. (2016). *System satisfaction, contact satisfaction and trust in the police: A study of Norway*. *European Journal of Policing Studies*, 3(4), 437–454.
- Tyler, T. R. (2006). *Why people obey the law*. Princeton University Press.
- Utlendingsloven (2008) *Lov om utlendingers adgang til riket og deres opphold her*. (LOV-2008-05-15-35). Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/LTI/lov/2008-05-15-35>
- Vevstad, V. (2010). *Utlendingsloven. Kommentartutgave*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Wadel, C. 1991: *Feltarbeid i egen kultur: en innføring i kvalitativt orientert samfunnsforskning*. Flekkefjord: SEEK.
- Weber, M. (2005). *The Profession and Vocation of Politics*. I: (red) Lassman, P. & Spiers, P. (2005) *Political Writings*. Cambridge: Cambridge University Press
- Willig, C. (2013). *Introducing Qualitative Research In Psychology*. McGraw Hill Education, Open University Press.
- Winchester, H. P. M., & Rofe, M. W. (2010). “Qualitative Research and Its Place in Human Geography” i (Red.) Hay, I. (2010) *Qualitative Research Methods in Human Geography*. Canada: Oxford University
- Winnæss, P., & Helland, H. (2014). *Politistudentene: Hvem er de og hvorfor vil de bli politi?* *Nordisk Politiforskning*, 1(02), s. 93-123.
- Wollebæk, D., Enjolras, B., Steen-Johnsen, K., & Ødegård, G. (2012). *Ett år etter 22 juli: Har rosetoget gått?* Oslo: ISF.

Vedlegg

Vedlegg 1: Bronfenbrenners utviklingsøkologiske modell

Vedlegg 2: Informasjonsskriv og samtykkeskjema

Vil du delta i forskningsprosjektet ”Territorialkontroll i politiet”?

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å forstå politiets arbeidsmetoder. I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Politiet har flere ganger vært i medias søkelys i forbindelse med ID-sjekk av potensielle ulovlige innvandrere. Dette prosjektet har som formål å forstå politiets perspektiv, altså hvilke elementer og kjennetegn politiet legger vekt på under utvelgelsen av potensielle kandidater for utlendingskontroll.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Universitetet i Oslo er ansvarlig for dette prosjektet, ettersom prosjektet er en masteroppgave ved psykologisk institutt på Universitetet i Oslo. Denne studien er også en del av prosjektet «Politimetoder i endring» på Politihøgskolen.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Prosjektets deltagere er polititjenestepersoner som jobber med patruljering og utlendingskontroll i Oslo politidistrikt.

Hva innebærer det for deg å delta?

Dersom du velger å delta i studien, vil det innebære at studenten skal gjøre deltagende observasjon under din arbeidsdag. Studenten vil skrive notater etter at observasjonen er gjennomført. I etterkant av observasjon vil det gjøres et intervju. Spørsmålene vil omhandle refleksjoner og momenter knyttet til utlendingskontroll, viktige kjennetegn polititjenestepersoner legger vekt på, samt opplæring en har fått knyttet til territorialkontroll. Intervjuet vil bli tatt opp med lyd, og transkriberes i etterkant.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykke tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle opplysninger om deg vil da bli anonymisert. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket. Det er kun student og veileder som vil ha tilgang til de innsamlede data. Lydfiler, notater og datamaskiner vil holdes innelåst for å ivareta konfidensialitet. Alle navn, eventuelle utsagn og hendelser vil anonymiseres, og koblingsnøkkel til navn vil lagres adskilt. Lydfiler vil slettes etter transkribering. Alle personidentifiserende informasjon om deltageren vil fjernes og anonymiseres. Deltager skal ikke kunne gjenkjennes etter at masteroppgaven er trykket.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Prosjektet skal etter planen avsluttes 01.08.2019. Alt datamateriale vil dermed slettes. Det samme gjelder eventuelle personopplysninger.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg,
- å få rettet personopplysninger om deg,
- få slettet personopplysninger om deg,
- få utlevert en kopi av dine personopplysninger (dataportabilitet), og
- å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra Univeristetet i Oslo har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med: Student Danel Hammer, telefonnummer 988 90 904, eller veileder Helene Oppen Ingebrigtsen Gundhus, telefonnummer 415 23 351. Du kan også ta kontakt med NSD – Norsk senter for forskningsdata AS, på epost (personvernombudet@nsd.no) eller telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

Prosjektansvarlig
(Forsker/veileder)

Eventuelt student

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet Territorialkontroll i politiet og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å delta i intervju
- å delta i observasjonsstudie

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet, ca. 01.08.2019

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 3: Intervjuguide

Del 1

Informasjon om intervjuet

- Opptak – håndtering av opptak
- Samtykke/frivillighet
- Konfidensialitet anonymisering
- Problemstilling/prosjektets agenda
- Intervjuform/min rolle under intervjuet
- Kontaktinfo til meg, veileder og informant

Formalia

- Alder
- Utdannelse i politiet
- Antall år i seksjonen
- Kan du beskrive din egen rolle i seksjonen?

Kompetanse – formell og uformell

- Hvilke deler av den utdannelsen du har mottatt i politiet mener du er mest relevant – undervisning, trening, øvelse?
- Er det noe innenfor ditt fagfelt du selv opplever at du kunne/burde hatt mer kompetanse om?

Erfaringslæring og kompetanseoverføring

- I hvilken form (skriftlig/muntlig) deler dere erfaringer og kunnskaper?
- Hvilke deler av din kompetanse (relevant for jobben) synes du er vanskeligst å formidle/dele med andre?

Oppdrag, funksjon og forventninger

- Hva er det formelle oppdraget ditt?
- Opplever du noen former for uformelle krav eller forventninger fra sjefer eller kollegaer?

Identifisering

- Hva menes med «tid - sted - situasjon»?
- Hvilken rolle har etterretning i forkant av patrulje for deg?
- Hvilke synlige kjennetegn (identitetsmarkører) gjør at du fatter mistanke om at noen er en ulovlig utlending (hudfarge, hårsveis, klestil/mote, religiøse/ideologiske symboler, oppførsel, språk, kroppsspråk)?
- Er det andre kjennetegn du ser etter?
- Opplever du at kjønn er en faktor?
- Hva gjør du i et tvilstilfelle?

Organisering og politiets rolle

- Opplever du territorialkontroll som et belastende fagfelt å jobbe med?
- kritikk fra media/offentlighet

Del 2 – Eventuelle spørsmål rundt konkrete situasjoner fra deltagende observasjon på patrulje

Vedlegg 4: Forskningsetisk godkjenning fra NSD

Nora Sveaass
Postboks 1094 Blindern
0317 OSLO

Vår dato: 27.06.2018

Vår ref: 60755 / 3 / PEG

Deres dato:

Deres ref:

Vurdering fra NSD Personvernombudet for forskning § 31

Personvernombudet for forskning viser til meldeskjema mottatt 12.05.2018 for prosjektet:

60755	<i>Territorialkontroll i politiet</i>
<i>Behandlingsansvarlig</i>	<i>Universitetet i Oslo, ved institusjonens øverste leder</i>
<i>Daglig ansvarlig</i>	<i>Nora Sveaass</i>
<i>Student</i>	<i>Danel Hammer</i>

Vurdering

Etter gjennomgang av opplysningene i meldeskjemaet og øvrig dokumentasjon finner vi at prosjektet er meldepliktig og at personopplysningene som blir samlet inn i dette prosjektet er regulert av personopplysningsloven § 31. På den neste siden er vår vurdering av prosjektopplegget slik det er meldt til oss. Du kan nå gå i gang med å behandle personopplysninger.

Vilkår for vår anbefaling

Vår anbefaling forutsetter at du gjennomfører prosjektet i tråd med:

- opplysningene gitt i meldeskjemaet og øvrig dokumentasjon
- vår prosjektvurdering, se side 2
- eventuell korrespondanse med oss

Vi forutsetter at du ikke innhenter sensitive personopplysninger.

Meld fra hvis du gjør vesentlige endringer i prosjektet

Dersom prosjektet endrer seg, kan det være nødvendig å sende inn endringsmelding. På våre nettsider finner du svar på hvilke [endringer](#) du må melde, samt endringskjema.

Opplysninger om prosjektet blir lagt ut på våre nettsider og i Meldingsarkivet

Vi har lagt ut opplysninger om prosjektet på nettsidene våre. Alle våre institusjoner har også tilgang til egne prosjekter i [Meldingsarkivet](#).

Vi tar kontakt om status for behandling av personopplysninger ved prosjektslutt

Ved prosjektslutt 31.12.2019 vil vi ta kontakt for å avklare status for behandlingen av

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

personopplysninger.

Se våre nettsider eller ta kontakt dersom du har spørsmål. Vi ønsker lykke til med prosjektet!

Marianne Høgetveit Myhren

Pernille Ekornrud Grøndal

Kontaktperson: Pernille Ekornrud Grøndal tlf: 55 58 36 41 / pernille.grondal@nsd.no

Vedlegg: Prosjektvurdering

Kopi: Danel Hammer, danel.ha@gmail.com

Utvalget består av politibetjenter på patrulje. Datainnsamlingen skjer via observasjon av patrulje, samt ved intervju av betjenter med lydopptak. Det skal ikke samles inn personopplysninger om andre enn utvalget, og utvalget skal anonymiseres fortløpende i transkriberingen av lydopptakene.

Studenten har fått dispensasjon fra taushetsplikten for intervjuer og observasjon fra Rådet for taushetsplikt og forskning. Personvernombudet legger til grunn at prosjektet gjennomføres i samsvar med dispensasjonen.

Du har opplyst i meldeskjema at utvalget vil motta skriftlig og muntlig informasjon om prosjektet, og samtykke skriftlig til å delta. Vår vurdering er at informasjonsskrivet til utvalget er i utgangspunktet godt utformet. Vi bemerker likevel at personvernombudet har foretatt en vurdering på bakgrunn av dagens lovverk. I løpet av august 2018 vil imidlertid nye personvernregler gjelde. Blant annet stilles det mer omfattende krav til informasjon og samtykke, og behandlingsansvarlig institusjon må løpende vurdere om informasjonen som er gitt er tilstrekkelig etter det nye regelverket. Vi anbefaler derfor at du benytter vår nye mal for informasjonsskriv, som er lagt ut på våre nettsider:

http://www.nsd.uib.no/personvernombud/hjelp/informasjon_samtykke/index.html Oppdatert skriv kan sendes til personvernombudet@nsd.no, slik at vi kan foreta en rask vurdering av skrivet før utvalget kontaktes. For mer informasjon om det nye regelverket, og en veileder om samtykke, viser vi til Datatilsynets hjemmesider: <https://www.datatilsynet.no/samfunnsomrader/overordnet-om-rettigheter-og-plikter/samtykke/>>

Personvernombudet forutsetter at du behandler alle data i tråd med Universitetet i Oslo sine retningslinjer for datahåndtering og informasjonssikkerhet.

Prosjektsslutt er oppgitt til 31.12.2019. Det fremgår av meldeskjema/informasjonsskriv at du vil anonymisere datamaterialet ved prosjektsslutt. Anonymisering innebærer vanligvis å:

- slette direkte identifiserbare opplysninger som navn, fødselsnummer, koblingsnøkkel
- slette eller omskrive/gruppere indirekte identifiserbare opplysninger som bosted/arbeidssted, alder, kjønn
- slette lydopptak

For en utdypende beskrivelse av anonymisering av personopplysninger, se Datatilsynets veileder:

<https://www.datatilsynet.no/globalassets/global/regelverk-skjema/veiledere/anonymisering-veileder-041115.pdf>

Vedlegg 5: Dispensasjon fra taushetsplikt – Politidirektoratet

Politi høgskolen
v/Professor Helene O.I. Gundhus
Postboks 5027 Majorstua
0301 OSLO

NATIONAL POLICE DIRECTORATE

Deres referanse:
201400538

Vår referanse:
201503881-5 501

Sted, Dato
Oslo, 21.03.2016

SVAR PÅ SØKNAD OM FRITAK FRA TAUSHETSPLIKT I FORBINDELSE MED FORSKNINGSPROSJEKTET TRANSNASJONALT POLITIARBEID - POLITIMETODER I ENDRING @ HELENE OPPEN INGEBRIGTSEN GUNDHUS

Politidirektoratet viser til søknad av 15.10.2015 vedrørende dispensasjon fra taushetsplikt ved forskningsprosjektet "Politimetoder i endring – Delprosjektet: Transnasjonalt politi arbeid."

Rådet for taushetsplikt og forskning har i brev av 05.03.2015, anbefalt dispensasjon fra taushetsplikt for de opplysningene søknaden gjelder på forutsetninger gitt i brevet.

Politidirektoratet slutter seg etter dette til anbefalingen fra Rådet for taushetsplikt og forskning og innvilger søknaden om innsyn, jf. politiregisterloven § 33, jf. § 23.

Politidirektoratets samtykke til dispensasjon fra taushetsplikt er betinget av at all innsamling, oppbevaring og bruk av taushetsbelagte opplysninger skjer på en faglig forsvarlig måte, og at alle personidentifiserende opplysninger anonymiseres ved eventuell publisering. Videre vises det til at forholdet til personopplysningslovens melde- og konsesjonsplikt ivaretas gjennom melding til NSD. Videre forutsettes at lydfilene fra intervjuene anonymiseres ved prosjektslutt.

Søker og andre som får tilgang til opplysningene må undertegne en taushetserklæring. Det vises til reglene om forskeres taushetsplikt, jf. forvaltningsloven § 13 e.

Det vises for øvrig i sin helhet til vedlagte brev fra Rådet for taushetsplikt og forskning av 05.03.2015 og direktoratet gjør videre gjeldende alle forutsetninger og forbehold som er tatt i brevet fra Rådet for taushetsplikt og forskning.

Med hilsen

Heidi Keseler Venner Toward
Seniorrådgiver

Kopi til:
helgun@pfs.no

Politidirektoratet

Post: Postboks 8051 Dep., 0031 Oslo
Besøk: Hammersborggata 12

Tlf: 23 36 41 00
Faks: 23 36 42 96
E-post: politidirektoratet@politiet.no

Org. nr.: 982 531 950 mva
Giro:
www.politi.no

RÅDET FOR TAUSHETSPLIKT OG FORSKNING

c/o Helga Bysting
Den norske legeförening
Postboks 1152 Sentrum
0107 Oslo

Politidirektoratet
Postboks 8051 Dep.
0031 Oslo
ref.: 201503881-2 501

POLITIDIREKTORATET	
9 MAR 2016	
Arkiv 08-18	Arkivkode 501
Saksnr. 201503881	Dok.nr. 4

5. mars 2016

SAK 2015/38 – SØKNAD OM FRITAK FRA TAUSHETSPLIKT I FORBINDELSE MED FORSKNINGSPROSJEKTET TRANSNASJONALT POLITIARBEID – POLITIMETODER I ENDRING

Vi viser til brev fra Politidirektoratet (POD) 10. november 2015 med anmodning om en uttalelse fra Rådet for taushetsplikt og forskning.

Bakgrunnen for henvendelsen er en søknad POD har mottatt fra Politihøgskolen v/ Professor Helene O.I. Gundhus. Egen søknad vedrørende tilgang til straffesaksregisteret BL og mulighet for kjennskap til opplysninger i straffesaker som følge av den valgte metodiske tilnærmingen, er sendt Riksadvokaten.

Søknaden gjelder forskningsprosjektet «Transnasjonalt politiarbeid» som er et delprosjekt under «Politimetoder i endring», finansiert av Norges Forskningsråd og Politihøgskolen. Hovedprosjektet ledes av søker, som også skal gjennomføre delprosjektet. Delprosjektet skal utvide data fra studien Transnasjonalt politiarbeid lokalt, som ble utført sammen med Katja Franko i perioden 2012-2015 der dispensasjon ble gitt i PODs sak nr. 201100163. Prosjektet vil nå samle inn ytterligere data innenfor rammen av prosjektet "Politimetoder i endring".

Formålet med prosjektet «Politimetoder i endring» er å bidra med forskningsbasert kunnskap om sider ved politiets arbeid som har vært lite utforsket i Norge generelt og politiutdanningen spesielt. Prosjektet skal analysere hvordan skiller mellom reaktivt og proaktivt politiarbeid, samt hvordan skiller mellom politimetodene forebygging, etterforskning og etterretning er i endring og kommer til uttrykk på ulike felt i politiets arbeid. Ambisjonen til delprosjektet er å fylle et forsknings- og kunnskapsgap på feltet globalt og internasjonalt politisamarbeid ved å se på hvordan politiprofesjonalitet endres, hvordan ulike regelverk anvendes sammen i praksis og hvordan dette bidrar til utvisking av skiller mellom forebygging, etterretning og etterforskning i politiets praksis.

Det søkes om fritak fra taushetsplikten for ansatte ved særorganer og politidistrikter både i intervju- og observasjonssammenheng. Søker ønsker å intervju og følge ansatte i ordinært politi som jobber med id-arbeid og utlendingskontroll på territoriet. Søker ønsker å gjøre feltarbeid på rundt én måned på fire forskjellige steder i region Østlandet. Søker viser i den sammenheng til at hennes tilstedeværelse på deltakernes arbeidsplass gjør det realistisk å forvente at hun vil bli kjent med enkelte taushetsbelagte opplysninger. Intervjuene vil tas opp med diktafon og transkriberes, og tekstfilene vil ikke inneholde personidentifiserende opplysninger. Det samme vil gjelde tekstfiler med feltnotater. Videre søkes det om innsyn i politiregistrene PO og PAL for STRASAK. Det søkes også om innsyn i Indicia, der søkene vil være avgrenset til innsyn i avsluttede saker som er åpne for alle med Indicia-tilgang i politiet. Det vises til at søker vil følge Politihøgskolens opplæring i Indicia.

Det rettslige grunnlaget søknaden til POD må vurderes opp mot er politiregisterloven § 33, jf. § 23.

De sentrale vilkårene i politiregisterloven § 33 er at innsynet i de taushetsbelagte opplysningene må være til bruk for «forskning» og at innsyn «finnes rimelig og ikke medfører uforholdsmessig ulempe for andre interesser». Når det gjelder vilkåret om "forskning" viser Rådet til at søker og prosjektleder Helene Ingebrigtsen Gundhus er professor ved Politihøgskolens Forskningsavdeling. Rådet anser vilkåret om «forskning» for å være oppfylt.

Med hensyn til kravet til rimelighet mv. for innsyn i registrene PO og PAL for STRASAK, bemerker Rådet at det ikke uten videre bør gis dispensasjon fra taushetsplikten dersom datamaterialet kunne tjent formålet også i anonymisert form. At anonymisering er en svært ressurskrevende prosess gir ikke nødvendigvis grunn til å fravike dette utgangspunktet.

I aktuelle tilfelle vil det ikke være et praktisk alternativ at særorganene og politidistriktene selv foretar et uttrekk og en anonymisering av dokumentene, da det foreligger et stort antall saker og da det er forsker som har kunnskap om hvilke dokumenter som vil være relevante, samt at økt innsikt i politiets registreringspraksis er del av formålet med registertilgangen. Rådet har derfor lagt avgjørende vekt på betydningen av forskningen og at tekstfilene fra intervju og feltnotater ikke vil inneholde personidentifiserende opplysninger.

Når det gjelder innsyn i Indicia påpeker Rådet at det vil være lagret store mengder data om personer mistenkt for å ha begått eller for å begå en straffbar handling i dette registeret. Det er også adgang til å registrere opplysninger om den mistenktes familie og/eller omgangskrets, arbeidskollegaer og lignende dersom slik registrering er en nødvendig forutsetning for politiet i den videre etterforskning eller spaning/kriminaletterretning mot den mistenkte. Personopplysningene skal imidlertid slettes når de ikke lenger anses å ha tjenestelig interesse, eller de ikke lenger antas å ha betydning for formålet, jf. Ot.prp. nr. 108 (2008-2009) punkt 3.6.2. Det gis ikke innsyn til noen utenfor politiet i dette registeret. Også her viser Rådet til utgangspunktet om at anonymisering fortrinnsvis bør benyttes. For innsyn i Indicia legger Rådet til grunn tilsvarende vurdering som den som er gjort for innsyn i PO og PAL for STRASAK. Søker har også pekt på at Indicia er det politiregisteret der utviklingen i skillene mellom politimetodene i størst grad kommer til syne. Rådet legger også vekt på at forskeren er ansatt ved Politihøgskolen og at søket vil begrenses til saker som er avsluttet og åpne for alle med Indicia-tilgang i politiet.

Når det gjelder intervju- og observasjonssituasjonene påpeker Rådet at en slik metode vil kunne gi informasjon om tredjeperson uten at disse vil kunne gi sitt samtykke. Det vil i en slik situasjon være lite praktisk å innhente samtykke. Det bør imidlertid vurderes om tilstedeværelse under politiets arbeid er nødvendig for å oppfylle forskningens formål. I søknaden er det vist til at dispensasjon fra taushetsplikten for polititjenestepersoner i intervjusituasjoner gjør at deltakerne vil kunne beskrive og diskutere sitt arbeid mer konkret, og at dette vil heve prosjektets forskningsmessige kvalitet og relevans for kunnskapsutviklingen på feltet. Søker bemerker også at hun ikke vil følge politiet inn i private hjem. Et alternativ til å observere politiets arbeid kunne være å la polititjenestemennenes egen gjengivelse fra sitt arbeid i felten inngå i intervjuene. Utfordringen vil imidlertid kunne bli at man ikke får førstehåndsinformasjon fra situasjonsbildet, og at materialet således vil begrense seg til polititjenestemennenes egen erfaring fra situasjonen. Av forskningsmessige hensyn er det vesentlig å kunne bygge på et mest mulig objektivt materiale. For å sikre en god og uavhengig forskning vil det i tråd med dette kunne være av stor betydning at forskeren også får muligheten til å observere politiets arbeid direkte.

Rådet legger videre vekt på at det er politiets organisering, kompetanse og måter å arbeide på som er gjenstand for studien og at det ikke vil bli samlet inn personidentifiserende opplysninger om tredjeperson. Det vises igjen til betydningen av forskningen, samt at søker fremstår som bevisst på sin taushetsplikt og sitt ansvar for å sikre anonymitet og kildevern i samsvar med god forskningsikk.

Rådet samtykker til at POD gir fritak fra taushetsplikten i samsvar med søknaden. Et slikt fritak ser ut til å være den eneste muligheten til å kunne gjennomføre forskningen tilfredsstillende – en forskning vi oppfatter kan være av stor samfunnsmessig verdi.

Rådet legger til grunn at forholdet til personopplysningslovens melde- og konsesjonsplikt vil bli ivaretatt gjennom melding til NSD og at all innsamling, oppbevaring og bruk av taushetsbelagte opplysninger foregår på en faglig forsvarlig måte, samt at alle personidentifiserende opplysninger anonymiseres ved eventuelle publikasjoner, slik som angitt av POD i oversendelsesbrevet. Rådet forutsetter også at lydfilene fra intervjuene anonymiseres ved prosjektslutt. Rådet forutsetter avslutningsvis at POD orienterer søkeren om rekkevidden av de lovbestemte reglene om forskeres taushetsplikt, dersom det skulle oppstå spørsmål om dette.

På vegne av Rådet for taushetsplikt og forskning,

Sunniva Cristina Bragde-Ellenes
leder

Helga Bysting
sekretær

Fra: Heidi Keseler Venner Toward <Heidi.Keseler.Venner.Toward@politiet.no>

Sendt: fredag 6. april 2018 12.38

Til: Helene Oppen Ingebrigtsen Gundhus

Emne: SV: POD sak nr. 201503881 Søknad om fritak fra taushetsplikt - Transnasjonalt politiarbeid

Hei

Det vises til epost av 15.02.2018 vedrørende søknad om utvidelse av deltakergruppen i tidligere godkjent forskningsprosjekt om transnasjonalt politiarbeid - politimetoder i endring. Det vises videre til at ovennevnte prosjekt tidligere er behandlet og godkjent av Politidirektoratet og anbefalt av Rådet for taushetsplikt og forskning.

Under henvisning til de samme vurderinger som er gjort av Rådet for taushetsplikt og forskning i brev av 05.03.2016 og i Politidirektoratets brev av 21.03.2016 finner direktoratet å kunne tillate utvidelse av deltakelse i prosjektet på den beskrevne måten. De samme forutsetninger som gitt i ovennevnte brev fra Rådet og direktoratet vil da også gjelde masterstudentene. Videre forutsettes det at studentene følges opp på måten som er beskrevet i søknaden av 15.02.2018.

Dersom noe er uklart er det bare å ta kontakt med undertegnede.

med vennlig hilsen/Yours Sincerely
Heidi Toward

seniorrådgiver/Senior Adviser

Politidirektoratet/National Police Directorate of Norway

Politifagavdelingen/Police Development Department Juridisk forvaltningsseksjon /Section for Legal Affairs

Telefon/Phone no.: (+47) 23 36 41 00

Mobile: (+47) 404 407 45

E-post/e-mail:

heidi.toward@politiet.no

www.politi.no<<http://www.politi.no>>

[<http://www.politiet.no/globalassets/01-forside-admin/politiet.png>]<http://www.politi.no/>>

Politiet.no - Politiet<<http://www.politi.no/>> www.politi.no På [politiet.no](http://www.politi.no) finner du tjenester, åpningstider, kontakt og informasjon.